

Osmanlı Devleti İdaresinde Kıbrıs'ta Terekelerin Gündelik Hayattaki Yansımaları

Ali Efdal Özkul*

Giriş

Muhallefât, anlam olarak geride kalan, geriye bırakılan anlamlarına gelmektedir. Bu arada birçok kayıta özellikle de Şeriye Sicillerinde muhallefât kelimesi yerine tereke ve metrûkât sözcüklerinin tercih edildiği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin hukuk sistemine göre, hayatını kaybeden insanların geride bıraktıkları eşya ve mallarının tespit ve taksimi de kazaların yöneticisi olan kadıların görevleri arasında yer alır.¹ Tereke kayıtları veya defterleri, miras paylaşımı mahkemeye intikal etmiş kişiler ile mirasçılarının kimlik bilgilerinin yanı sıra tereke sahibinin mirasçılara terk ettiği özel mülk niteliğindeki her türlü mal varlığının detaylı bir şekilde yapılan dökümlerini de içermektedirler. Bunlar aynı zamanda ölen kişinin miras olarak bıraktığı her şeyi kapsadığından dolayı içlerinde hayvanlar, köleler, pamuk-ipek gibi ticari ürünler, meyve ağaçları, tarlalar, bahçeler, menziller gibi mülkler ile çeşitli ev eşyaları, kıyafetler, dokumalar, kitaplar, aletler ve silahlar da bulunabilmektedir. Dolayısıyla tereke kayıtları Osmanlı Devleti'nde sosyo-ekonomik hayatın en zengin kaynakları içerisinde yer almaktadırlar. Tereke kayıtları ve onlardan sonraki miras, vesayet, vasilik gibi bağlantılı kayıtlarla birlikte Şeriye Sicillerin önemli bir kısmını da oluşturmaktadırlar.²

Kassâmlık müessesesi erken dönemlerden itibaren mevcuttur. Herhangi bir Osmanlı kazasının kadısı miras taksimini ve mirasa müteallik davaları bizzat kendisi yapabileceği gibi bu işleri görevlendirdiği bir kassâma da havale

* Prof. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma Merkezi, Tarih Öğretmenliği Bölümü, Tarih Bölümü, Lefkoşa/KKTC, aliefdal.ozkul@neu.edu.tr

1 Tahsin Özcan, "Muhallefât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 30, Ankara 2000, s. 405.

2 Fatih Bozkurt, "Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C 11, S 22, 2013, s. 193.

edebilirdi. Büyük şehirlerde, iş yükünün fazla olduğu kadılıklarda Şer'i Mahkeme'nin yetki alanlarındaki işleri yapmak üzere alt mahkemeler teşkil edilmiştir. Kassâmlık mahkemeleri de miras alanında ihtisas Mahkemeleri olarak değerlendirilebilir. Örneğin, İstanbul'daki "askerî kassâmlık", "beledî kassâmlık" mahkemeleri müstakil bir kaza kadılığı değil, bağlı olduğu kadılık (kaza teşkilatı) altında miras işlerine bakan mahkemelerdir.³ Hayatını kaybeden insanların terekelerinin kurulması ve mirasçılara paylaştırılması işinin kadı tarafından yapılması ancak mirasçılarının mahkemeye başvurması sonucunda yapılabilmekteydi. Kadı efendinin, mirasa müdahalesi ancak varislerin isteği veya ölen kişinin alacaklılarının başvurusu ya da mirasçılar arasında reşit olmayan çocukların bulunduğu durumlarda olabilmekteydi. Bir başka ifadeyle yetimler, gâibler, terekeden hak sahibi olan alacaklılar, hayatta yalnız kalmış eşler mirasçı olduğunda veya ölen kişinin hiçbir mirasçısı olmadığı tereke kesinlikle mahkeme marifetiyle taksim ediliyordu. Askerler gibi resmi görevlilerin terekelerinin kurulması da normal vatandaşlarda olduğu gibi isteğe bağlı idi. Devlet tarafından görevlendirilen askeri kassamlar ölen askerlerin terekelerini kurarlardır. Bu görevi de Kazaskerler adına askeri kassamlar Kıbrıs gibi yerlerde ise kendilerine bu yetkinin verildiği kadı ya da naipler yapmaktadırlar.⁴

Şer'i Mahkemelerin başında olan kadılara veya naiplere bırakılan görevlerden bir tanesi de yukarıda da bahsedildiği gibi görev yerlerinde hayatını kaybeden kişilerden kalan her türlü mallarını varislerine taksim etmektir.⁵ Kadılar bazı durumlarda yardımcılarında birisi olan kassamlardan terekelerin taksimi için yardım isteyebilirler veya onları görevlendirebilirlerdi. Tereke taksim işini yapan kassamlar, askerlerin terekelerini hazırlayan kazasker kassamları (askerî kassamlar) ile sivillerden ölenlerin terekelerini taksim eden beledî kassamlar şeklinde ikiye ayrılmışlardı.⁶ Askeri kassamlar, doğrudan kazaskere, halktan hayatını kaybedenlerin terekelerini taksim eden kassamlar

3 Fatih Bozkurt, *Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddî Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya 2011, s. 118-119.

4 Özcan, agm., s. 405; Said Öztürk, "Kassam", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 30, Ankara 2001, s. 579; Bozkurt, *agt.*, s. 133.

5 Mehmet Akif Aydın, "Osmanlı'da Hukuk", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C I, İstanbul 1994, s. 400.

6 Arif Bilgin ve Fatih Bozkurt, "Bir Mali Gelir Kaynağı Olarak Vârissiz Ölenlerin Terekeleri ve Beytülmâl Mukataaları", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 2010, s. 3.

ise, kadı efendinin yanında Şer'i Mahkeme'de bulunurlardı.⁷ Kamu görevlilerinin miras taksimlerini yapan kazasker kassamları *resm-i kismet*i de kazasker adına tahsil etmektedirler.⁸ Lefkoşa Şeri Sicillerindeki kayıtlardan adanın en büyük mahkemesi olan Lefkoşa Mahkemesi'nde görevli kadı veya naiplerinin aynı zamanda kazasker kassamı (askeri kassam) olarak da atandıkları görülmektedir. Sicillerdeki bazı belgelerde kadıların veya naiplerin tayin beratları içerisinde ikinci bir görevlendirme yapılırken bazı kayıtlarda atamanın hemen sonrasındaki ikinci bir belgede görevlendirme yapılmaktadır.⁹ Kıbrıs Lefkoşa Şer'i Sicillerindeki bazı kayıtlarda Lefkoşa kadılığına bağlı olan diğer kazalar da belgede belirtilmektedir. İlgili kayıta, Rumeli Kazaskeri tarafından Lefkoşa, Gilan, Evdim ve Mesarya ve diğer kazaların askeri kassamlığına Lefkoşa kadısının atandığı açıklanmıştır.¹⁰ Sicildeki 8 Eylül 1759 tarihli belgede de Kıbrıs adası askeri kassamlığına tekrardan Lefkoşa kadısının atandığı bildirilmektedir. Yalnız ilgili belgede göreve getirilen kadının ismi henüz belli olmadığı için yazılmamıştır.¹¹ 24 Eylül 1759 tarihli kayıt diğer atamalardan biraz daha farklıdır. Bu belgede Lefkoşa naipliğine yeni atanan Mevlânâ Ebubekir Efendi'nin görevleri ve yetkileri sıralanırken görevleri arasında *mevtâ-yı askeriyeye* ve *belediyye muhalefâtı* da olduğu belirtilmiştir.¹²

İzzet-me'âb şerî'at-nisâb Mevlânâ Ebubekir Efendi kâm-yâb;
ba'de't-tahiyeti'l-vâfiye inhâ olunur ki ber-vech-i arpalık mutasarrif
olduğumuz Lefkoşa der-Kıbrıs kazâsının niyâbeti işbu bin yüz
yetmiş üç senesi mâh-ı Saferî'l-hayrı guresinden cenâbınıza tefvîz
olunmuşdur gerek ki niyâbet-i merkûmeyi gurre-yi mezbûreden zabt
eyleyüp beyne'l-ahâlî icrâ-yı ahkâm-ı şer'-i şerîf-i âli idüp ve cezîre-i
merkûmede vâki' olan mevtâ-yı askeriyeye ve belediyye muhalefâtını
dahi tahrîr u terkîm ve beyne'l-verese bi'l-farîzati ş-şer'iyye tevzî' u
taksîm eylesesiz ve's-selâm.

Mine'l-muhlis Şerif-zâde es-Seyyid Mehmed

el-Kâdî be-Dâru's-Saltanatî'l-Aliyye sâbıkâ.

7 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, 3. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 121.

8 Aydın, "Osmanlı'da Hukuk", *ODMT*, I, 400.

9 KŞS, 6/190-1.

10 KŞS, 12/90-2.

11 KŞS, 18/33-2.

12 KŞS, 18/33-3.

Lefkoşa sicillerindeki naip veya kadı atama belgelerinin bir kısmında yukarıda belirtildiği gibi kadı veya naiplerin görevleri arasında askeri ve beledi kassamlığın olduğu kaydedilmiştir.¹³ Sicildeki bazı kayıtlardan ise adanın diğer büyük kazalarında görev yapan askeri kassamlara da tesadüf edilmektedir. Ör. Sicildeki 1 Nisan 1642 tarihli kayıтта Tuzla kazası kadısı, *mefharu'l-kuzât Hasan Efendi el-Kâdi be-Tuzla el-kassâmül-askeri be-Cezîre-i Kıbrıs* şeklinde kaydedilmişti.¹⁴ Ancak 5 Kasım 1698 tarihinde bu göreve Lefkoşa kadısının atandığı belirtilmiştir.¹⁵ Kazasker efendiler geniş Osmanlı coğrafyasında her kadılık bölgesine ilgili şehrin kadısı dışında askerî kassam atamak veya atamamak konusunda tercihte bulunabilirlerdi. Kazaskerler uygun gördüklerinde şekilde müstakil olarak kadılık ehliyetine sahip ulemadan bir kişiyi askerî kassâm olarak tayin edebilirler veya isterlerse belde-şehir kadısını aynı zamanda askerî zümrenin terekelerini tutmaya da yetkilendirebilirlerdi. Belgelerden Kıbrıs'taki uygulamada farklı tarihlerde kazasker efendilerin her iki yönetime de başvurduklarını göstermektedir. 18. yüzyılın tamamında bu şekilde atamaların yapıldığı Lefkoşa sicillerindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Sicillerdeki bazı tereke belgelerinde ada dışında hayatlarını kaybeden askerlerle ilgili bilgilere de tesadüf usulü rastlanmaktadır. Akka devam eden savaş sırasında şehit olan veya ecelleriyle vefat eden topçu askerlerin terekeleri tespit edilerek mirasçılara ulaştırılması için Cephane Çorbacısı Mehmet Ali Ağa kayyum atanarak söz konusu terekeler teslim edilmişti (5 Haziran 1799).¹⁶ Ancak Çorbacı Mehmet Ali Ağa rahatsızlandığı için Mısır Seraskeri olan Cezzar Ahmet Paşa tarafından İstanbul'a gönderilmiş fakat İstanbul'a giderken gemisinin uğradığı Tuzla'da hayatını kaybetmişti. Bunun üzerine Kıbrıs Beytülmal emini Mehmet Ali Ağa'nın hem de diğer askerlerin terekelerini emniyete almıştı (2 Eylül 1799).¹⁷ Buradaki kayıttan savaş devam ederken hayatlarını kaybeden askerlerin terekelerinin ordudaki görevliler tarafından tutulduğu öğrenilmektedir.

Daha önce de belirtildiği üzere çalışmaya konu olan devreye ait Lefkoşa Şer'i Sicillerinde her iki kassam diye adlandırılan görevlilere rastlanılmaktadır.

13 KŞS, 18/53-4; KŞS, 18/68-1.

14 KŞS, 6/167-1.

15 KŞS, 6/190-1

16 KŞS, 22/71-2

17 KŞS, 22/72-1

İlgili belgelerde kassamlar, *kassâm*, *kısmet-i askeriyye* veya *kassâmü'l-askerî*¹⁸ veya *kâtib-i kassâm*¹⁹ şeklinde de görülmektedir. Kassamlar, taksimini yaptıkları terekelerden resmi vergiler ile tereke hazırlanırken yapılan masrafların ücretlerini tahsil edilmesini sağlamaktaydılar. Bunlar arasında techîz ve tekfîn, dellâliyye, kâtibiyye, çukadariyye, muhzırıyye, bedestâniyye (bedesten kirası), han kirası, huddâmiyye, kalemiyye, ihzâriyye, hammaliyye (hammaliyye maa-merkep kirası), bargir ücreti, araba kirası, kassamiyye, müjdegâne/ihbâriyye ve resm-i kısmet bulunmaktadır.²⁰ Eğer ölen kişinin mirasçısı bulunmuyorsa mirasa beytülmal eminleri tarafından el konulmakta ve beytülmale kalan terekenin masraflar kısmında yukarıda sayılanlara yeni eklemeler yapılabilmekteydi. Beytûlmaller tarafından el konulan miraslardan resm-i defterdâr, resm-i nâzır-ı defterdâr, resm-i nâzır-ı muhâfız paşa, resm-i emîn-i beytül-mâl, resm-i kâtib-i beytül-mâl, resm-i rûznâmçeî, resm-i hasekiyân, eminiyye, resm-i emin efendi, gibi çeşitli isimlerde ücret alınmaktaydı.²¹ Sonraki dönemlerde bu alınan ücretlerin bazılarının isimlerinde resm ve nezâret-i hazret-i vâlî, resm ve nezâret-i defterî, resm-i hazret-i vâlî, nezâret-i vâlî, resm-i defterî, nezâret-i defterî şeklinde değişiklik yapıldığı görülmektedir.²² Yine bazı kayıtlarda adada görev yapan vali beytülmal tarafından el konulan terekelerden alacağı parayı almayarak beytülmale bıraktığı da görülmektedir.²³

Kassamlar, terekelerden “*resm-i kısmet*²⁴”, *resm-i adi*, *resm-i kısmet-i adi* adlarında binde 15 ile 25 arasında değişen bir resim alırlardı. Ancak uygulamada farklı miktarlarda alınanlara da rastlanılmaktadır. Bunlar da genellikle binde 8,5 ile 35 arasında değişmekteydi. Ayrıca kassamlar terekelerden kendilerinin payı olarak “kassâmiye” adıyla genellikle binde 5 oranında bir vergi almaktaydılar. Fakat kassamiyenin resmi kısmet gibi geçerli bir tarifesi kanunlarda açıkça belirtilmediğinden bölgeler arasında farklılıklar meydana gelebilmekteydi. Yapılan araştırmalarda kassamiyenin

18 KŞS, 6/167-1

19 KŞS, 8/6-2; Bozkurt, *agt.*, s. 119.

20 KŞS, 16/142-1; KŞS, 17/14-1; KŞS, 15/152-1; KŞS, 13/1-1; Adı geçen harçların miktarları için bk. Tablo I.

21 KŞS, 7/30-1; KŞS, 7/23-3.

22 KŞS, 21/26-2; KŞS, 21/36-1.

23 KŞS, 18/116-1; KŞS, 18-122-2; KŞS, 18/123-1

24 Osmanlı Devleti'nde alınan *resm-i kısmet* miktarları örnekleri ve tarihçesi için bk. Bozkurt, *agt.*, s. 184-188.

genellikle binde 1,9 ile 9,5 arasında değişen oranlarda alındığı belirlenmiştir.²⁵ Miras paylaşımı sırasında mahkemelerin terekeden hangi vergi ve harçları ne oranda alacakları devlet tarafından tespit edilmekteydi. 18. yüzyılda Lefkoşa Sicillerine kaydedilen tereke kayıtlarından anlaşıldığı üzere adada değişken miktarlarda resm-i kısmet alınmaktaydı. Adada genel olarak binde 25 ile binde 45 arasında değişen oranlarda *resm-i kısmet* alınırken²⁶, bazı belgelerde bu oranın binde 15'e²⁷ kadar düştüğü anlaşılmaktadır. Ö. ölen Lefkoşa kadısının *muhallefâtından* (tereke) binde 15 oranına göre *resm-i kısmet* alınmıştır.²⁸ Mirasçısı olmayan veya mirasçısı sadece eşlerden birisi olan ve beytülmal tarafından el konulan terekelerde ise resm-i kısmetin oranı binde 50'ye kadar çıkabilmekteydi.²⁹ Kassamların, zaman zaman *resm-i kısmet* alırken farklı tarifeler uyguladıkları Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerinde de görülmektedir.

Tablo I: Terekelerden alınan vergiler ve yapılan masraflar için alınan ücretler (1726-1750)³⁰

Kayıt (KŞS)	tt	rk	k	H	ha	kç	ç	d	kah	ka	m	kçmh	i	e	ks	hş	bk
13/1-1	500p	818p	5p	50p			5p	87,5p		5p						100p	
13/50-1	215p	160p			10p**		22,5p			1,25p						45p	
13/223-1	200p	807p	130p				120p										
13/223-2	4200p	1860p				520p		185p									185p
13/224-1		587p					164p									520p	
13/224-2	1800p	250p					70p										

25 Öztürk, agm., s. 580.

26 KŞS, 13/50-1; KŞS, 15/221-1; KŞS, 16/25-1; KŞS, 17/14-1.

27 KŞS, 15/240-1.

28 KŞS, 15/238-1.

29 KŞS, 7/30-1; KŞS, 21/11-1; KŞS, 21/20-3.

30 Ali Efdal Özkul, *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)*, Ankara 2010. s. 70; Tabloda kullanılan kısaltmalar ve karşılıkları: bk: bedesten kirası, bedesten; ç: çukadâriyye; d: dellâliyye; e: eminiyye; ha: hammâliyye, *hammâliyye ve merkep kirası, ** hammâliyye ve araba kirası; h: hüddâmîyye; hş: harc-ı hüccet-i şer'îye, *kayd-ı hüccet; kah: kaydiyye ve hüddâmîyye; i: ihzârîyye; k: kâtibiyye, kalemiyye; ka: kaydiyye; kçmh: kalemiyye, çukadâriyye, muhzîriyye ve hüddâmîyye; kç: kaydiyye ve çukadâriyye; ks: kassamiyye; m: muhzîriyye; p: para; rk: resm-i kısmet, *resm-i kısmet, kalemiyye ve çukadâriyye; r: rub. tt: techîz ve tekfin. Terekelerde akçe ve kuruş cinsinden verilen değerler paraya çevrilmiştir. 1 kuruş=40para, 1 para=5 akçe olarak tabloda kullanılmıştır.

15/16-1	300p	220p				70p												
15/74-1		181p	28p		30p			80p									140p	
15/90-2		135p						40p	35p									
15/94-4	400p	240p						40p	100p									
15/102-1	420p	350p						62p	150p									
15/136-3	1000p	600p						240p	240p								240p	160p*
15/152-1	800p	2200p			120p*		1200p	400p			800p							400p**
15/165-1	400p	600p							200p									
15/181-2	5000p																	
15/221-1	782p	1214p						200p										
15/238-1	4000p	1160p					680p				560p					790p		
15/240-1	720p	207p	45p					120p								135p		
16/13-1		60p	10p					20p		30p	10p		100p					
16/16-3	600p	600p						120p		120p				100p			420p	
16/17-1		560p						120p		120p	120p							
16/19-2	360p	780p	20p	80p				120p		160p			40p				200p	
16/25-1		1000p	1000p		180p			400p										
16/31-1	240p	931p	1100p	90p														
16/34-1		5200p	800p					2000p										
16/43-1	1690p	500p	120p						320p									
16/55-1		1240p	240p					120p	160p				120p				400p	70p
16/62-1		60g						10g	10g									
16/79-1	640p	1600p	320p					160p		40p	160p							200p
16/81-2	600p	1200p	2000p					4000p										
16/94-1		760p																
16/95-1	10g	125g						15g		15g								25g
16/98-1		440p	80p	80p				40p	145p	10p	40p							
16/101-2	3200p	1500p	360p	160p				180p	460p	20p			180p					40p
16/114-4		420p	60p					60p			20p			80p				
16/115-1	200p	440p											80p				200p	

16/116-4		170p	19p				21p					9p	21p			
16/117-2		400p									260p					
16/120-2	1600p	7600p	760p				760p	80p			380p		940p			
16/123-1	4000p	40.000p	4000p	2000p			2000p			120p		200p				
16/125-1		8825p*						320p								
16/138-1		57p					20p				280p		140p			800p
16/142-1	367p	210p	80p				80p	160p		20p	40p					
16/213-1	1140p	4800p	400p		100p		400p	400p		200p		100p	400p		1000p*	200p
16/214-2		790p												1200p	300p	
17/14-1	400p	1200p									160p					
17/19-1		720p	120p				80p			10p						
17/61-2	2739p															

Lefkoşa sicillerine kaydedilen birçok terekede masraf adı altında alınanların ayrı verildiği durumların yanında birlikte de verildikleri görülmektedir. Örneğin, rüsumat, harc-ı hüccet ve ilâmat 757 para³¹; hüddâmiyye, eminiyye ve kaydiyye 200 para³²; kalemiyye, çukadâriyye, muhzâriyye 320 para³³; kalemiyye, ihzâriyye, sarrafiyye 360 para, dellâliyye ve hammâliyye 60 para³⁴; kâtibiyye, dellâliyye, hammâliyye ve bedestâniyye 2.000 para³⁵; resm-i kısmet, kalemiyye ve çukadâriyye 8.825 para³⁶; kantarcıya, dellâliyye, dükkâniyye ve hammâliyye 242 para³⁷; çukadâriyye, ihzâriyye, kaydiyye 120 para³⁸; ihzâriyye ve kaydiyye 300 para³⁹; kalemiyye, hüddâmiyye ve çukadâriyye 282 para⁴⁰; dellâliyye ve bedestaniyye 75 para⁴¹; çukadâriyye ve muhzâriyye

31 KŞS, 16/194-1.

32 KŞS, 16/138-1.

33 KŞS, 16/115-1.

34 KŞS, 16/214-2.

35 KŞS, 17/61-2.

36 KŞS, 16/125-1.

37 KŞS, 16/19-2.

38 KŞS, 16/43-1.

39 KŞS, 16/95-1.

40 KŞS, 16/94-1.

41 KŞS, 16/94-1.

28 para⁴²; dellâliyye bedestaniyye 597 para⁴³; kalemiyye, hüddâmiyye ve muhzırıyye 420 para⁴⁴; hammâliyye, davar kirası ve ücret-i emin-i beytülmal 1.200 para⁴⁵ şekillerinde toplu tahsilat yapılmıştır.

Yukarıda sayılanların haricinde de bazen ihtiyaca göre farklı isimlerle yapılan harcamalar için terekeden para alınabilmekteydi. Bunlar arasında ölen kişinin mirasçılarının talepleri doğrultusunda yapılan işlemler veya hayatını kaybedenlerin mallarının uzakta olması sonucunda mahkemeye taşınması sırasında oluşan masraflar bulunmaktaydı. Terekeler hazırlanırken ölen kişinin taşınır tüm malları mahkeme huzuruna getirilmesi ve orada tasnif edilerek çarşıda açık artırma usulüyle satılması gerekmekteydi. Dolayısıyla mahkemenin bulunduğu yere malların getirilmesi masrafları artırmaktaydı. Bu tür masraflara örnek olarak 2000 para mersan (mersin)⁴⁶ kirası, 3050 para araba kirası, 200 para dellâlara nân-ı taze için, 250 para bedestene nakli ve yeniçeri ücreti için⁴⁷; bedesten bekçisine 100 para⁴⁸; hammâliyye için 30 para⁴⁹; dükkân ücreti olarak 40 para⁵⁰; tahsil-i zimem resmi için 1.540 para, hizmet-i mübaşiriyye olarak 660 para, bargir akçesi için 1.000 para⁵¹, kefen için 260 paradır.⁵² Terekelerden çeşitli adlar altında alınan masrafların hayatını kaybedenlerin öldükleri yere ve durumlarına göre ihtiyaçlara göre de değişebildiği anlaşılmaktadır.

Kıbrıs'taki miras sistemi ilgili bilgiler, çalışılan döneme ait 17 adet Şer'i Sicil defterlerine kaydedilen tereke, vasi atanması, miras paylaşımı, vasiyet, ölüm vb. kayıtlardan öğrenilmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere tereke, hayatını kaybedenlerden geride kalan mallarını içermektedir. Bu mallar, çeşitli masraflar ile vefat edenlerin alacaklılarına ödenecek olanlar

42 KŞS, 15/74-1.

43 KŞS, 15/238-1.

44 KŞS, 15/221-1.

45 KŞS, 15/221-1; KŞS, 16/142-1.

46 Akdeniz kıyı şeridinde bol yetişen, birkaç metrelik boya ulaşabilen, her mevsimde yeşil kalan güzel kokulu, beyaz çiçek açan ve meyvesi yenilebilen bodur bir ağaçtır. Genellikle ölülerin kokuşunu gizlemek için mezarın içine konulurdu.

47 KŞS, 13/1-1.

48 KŞS, 13/50-1.

49 KŞS, 15/74-1.

50 KŞS, 16/120-2.

51 KŞS, 16/213-1.

52 KŞS, 16/214-2.

çıkarıldıktan sonra varislerine paylaştırılmaktadır. Terekeler belirlendikten sonra öncelikli olarak hayatını kaybedenlerin borçları ödenmekteydi. Ancak terekenin değeri borçları karşılamıyorsa borçlar belli bir ödeme düzenine göre terekeden ödenmekte ve aileye herhangi bir miras ya da ödeme yükü bırakılmamaktaydı.⁵³

Çalışmamıza konu olan 18. yüzyıl boyunca Lefkoşa Şeriye Sicillerine toplam 242 adet tereke kaydedilmiştir. Bunların 164'ü (%67,8) erkek Müslümanlara 62 (%25,6) ise kadınlara aittir. Gayrimüslimlere ait sicile kaydedilen tereke sayısı ise 16'dır. Bu terekelerin sadece 1'i gayrimüslim kadınlara aittir. Bu arada 1726-1750 yıllarını kapsayan 24 yıllık dönemde Şer'i Mahkeme kayıtlarında Müslüman ve gayrimüslim ada halkından hayatını kaybeden sadece 46 kişinin terekesinin kaydı bulunmaktadır. Lefkoşa sicillerine kaydedilen Müslüman ve gayrimüslimlere ait terekeler arasında ortalamaların üstünde yüksek miktarlı terekeler de bulunmaktadır. Bunlar arasında Saray tercümanı Hristofaci'nin terekesi de bulunmaktadır. 18. yüzyılın sicillere yansıyan 164 Müslüman erkeğe ait terekelere bakıldığında ise en değerli terekenin 823.480 para⁵⁴ değerinde olduğu görülmektedir. Aynı dönemdeki 62 Müslüman kadına ait terekeler içerisinde ise en değerli tereke 386.694 para⁵⁵ kıymetinde idi. Kıbrıslı gayrimüslimler ise Şer'i Mahkeme'ye kaydedilen en değerli tereke 650.000 para kıymetinde olan Kıbrıs muhassılı yanında görev yapan saray tercümanı Hristofaci veled-i Kostantin'e ait olandı. Hristofaci'nin, Kıbrıs yerli Yeniçeri Ağası tarafından öldürülmesi üzerine alacaklıları Şer'i Mahkeme'ye başvurarak terekenin kurulmasını sağlamışlardır. Hristofaci'nin mirasçıları olan eşi, annesi, 2 oğlu ve 4 kızına çeşitli resmi alınacak olan masraflar çıkarıldıktan sonra kalacak olan miras 648.913 para şeklinde idi (22 Mayıs 1750).⁵⁶ Ancak Hristofaci mirasçılarına terekesinden herhangi bir ödeme yapılamamış terekenin tamamı alacaklılara verilmiştir. İlgili terekeye kadı efendinin dahil olmasının nedeni ise Hristofaci'nin alacaklılarının Şer'i Mahkemeye yaptıkları başvuru sonucunda gerçekleşmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere adada görev yapan gayrimüslimlerin temsilcilerinden birisi olan saray tercümanlarını varlıklı kişilerdir.

53 Mehmet Akif Aydın, "Eyüp Şeriye Sicillerinden 184, 185 ve 188 No'lu Defterlerin Hukuki Tahlili", *18. Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp'te Sosyal Yaşam*, İstanbul 1998, s. 67; Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 1999, s. 319.

54 KŞS, 20/52-2.

55 KŞS, 18/108-1.

56 KŞS, 16/194-2.

Terekelerdeki Aile ile İlgili bilgiler

Şer'i Siciller tutuldukları bölgenin adeta aynası durumunda olan kaynaklardır. Dolayısıyla siciller araştırmacılara bölgelerinde yaşayan insanların hayatlarını birçok noktadan inceleme değerlendirme şansı sunar. Sicillerde verilen bilgilerden biri de terekeler ile ilgilidir. Tereke kayıtları ise muhteviyatı bakımından birçok bölgede olduğu gibi çalışma konumuz olan Kıbrıs'ta gündelik hayatla ilgili tüm detayları vermektedir. Terekelerden öğrenilen bir başka detay ise aile hayatı ile ilgili olanlardır. 1726-1750 yılları arasındaki sicil kayıtlarındaki çeşitli belgelere göre, adadaki 103 Müslüman ailedeki çocuk sayısı 2,49; 42 gayrimüslim ailede ise 2,45'tir.⁵⁷ Bu rakamlara karşın 18. yüzyılda sicillere kaydedilen terekelerdeki Müslüman aile sayısı 226, toplam çocuk sayısı ise 311'dir. Bu çocukların 163'ü erkek iken 148 ise kızdır. Genel toplamda ise tereke kayıtlarına yansıyan çocuk oranı 0,73 olurken bunun 0,52'si erkek 0,48'i ise kız çocuklarından oluşmaktadır. Gayrimüslimlerde ise sicillere yansıyan tereke kayıtlarının sayısı 16 iken toplam çocuk sayısı 25'dir. Bu çocukların 15'i erkek iken 10'u da kızdır. Gayrimüslimlerin genel çocuk oranı ise 0,64 iken bunun 0,6'sı erkek 0,4 ise kız çocuklar olarak hesaplanabilmektedir. Burada unutulmaması gereken nokta ise 18. yüzyılda verilen oranların 1726-50 yılları arasında verilen rakamlardan daha düşük olmasının nedeni araştırmanın genel konusunda yer almadığı için sicillerdeki aile ile (özellikle boşanma ile boşanma sonrası çocuklara verilen nafaka ve kisve baha) ilgili kayıtların bu hesaplamalara dahil edilmemiş olmamasıdır. Adadaki nüfusla öngörülerde bulunmak için Tereke kayıtlarının yanı sıra seyyahların raporları ile adalılardan toplanan çeşitli vergiler yardımıyla hesaplamak mümkündür.⁵⁸ Dolayısıyla terekelerdeki veriler ile nüfus sayımları olmadan adadaki nüfusu tahmin etmek çok da olanaklı değildir.

18. yüzyıla ait 242 tereke kaydının 97'sinde kadınların eşlerinden miras aldıkları görülmektedir. Söz konusu 97 kaydın ise sadece 12 tanesinde iki eşlilik bulunmaktadır. Geriye kalan 85 kayıttan ise tek eşli evlilik bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin genelinde olduğu gibi adada da eşlerin boşandıktan veya eşlerden birinin ölümünden sonra büyük bir oranla tekrar evlendiklerine belgelerde sıklıkla tesadüf edilmektedir.⁵⁹ Ancak bazı

57 Özkul, *age.*, s. 189.

58 Ali Efdal Özkul, "The Ottoman Empire's Tax Policy in Eighteenth Century Cyprus", *Archivum Ottomanicum*, ed. By György Hazai, 32(2015), Harradowitz Verlag, Wiesbaden 2015, s. 53-81.

59 Osmanlı idaresinde Kıbrıs'ta evlenme, boşanma, aile hayatı ve kadınların durumu ile ilgili

tereke kayıtlarında ki bu kayıtlar diğerlerine oranla az da olsa ölen kadın ve erkeklerin eşleri olmadığı görülmektedir. Lefkoşa sicillerindeki birçok belgede yukarıda bahsedilen durum görülmektedir. 27 Mayıs 1745 tarihli belge de bunu kanıtlar niteliktedir. Lefkoşa Korkud Efendi Mahallesi'nden es-Seyyid el-Hac Ahmet Bican Efendi ibn-i Hüseyin, vefat eden eşinin kendinden önceki kocasının terekesinden zevcesinin hakkını teslim almıştır.⁶⁰ Bir diğer örnekte Lefkoşa'da Aziz Efendi tekyesinde vefat eden Derviş es-seyyid Osman'ın eşinden başka varisi olmadığından terekesindeki eşinin hissesi dışında kalan bölümü beytülmale kalmıştı. 16 Eylül 1784 ilgili kayıta es-seyyid Osman'ın gelirleri arasında üvey kaynatasına verdiği 30 para değerindeki borç da bulunmaktadır. Söz konusu kayıttan es-seyyid Osman'ın kaynanasının, eşinin babasından sonra tekrar evlendiği anlaşılmaktadır.⁶¹ Böylece terekelerin aile hayatı için ne kadar önemli olduğunu bir başka açıdan da göstermesi ayrıca önem taşımaktadır.⁶²

Araştırmaya konu olan yıllarda Kıbrıs'ta tereke kayıtlarında belirtilen *mehr-i müeccel* miktarlarının, boşanma sonrasında ortaya çıkanlara göre daha az tartışmaya konu oldukları görülmektedir. Boşanma davaları sonrasında birçok kez mehr-i müeccel sorunları yüzünden tekrar davalar açılırken bu oran terekelerde belirtilen mehr-i müeccellerde pek görülmemektedir. Bir başka ifadeyle kadınlar, boşanma davalarında bazen pazarlık konusu bile yapılabilen mehr-i müeccellerin tamamını, eşlerinin ölümünden sonra, şahitlerle ispatladıkları takdirde terekeden pazarlıksız alabiliyorlardı. Hatta borçlardan dolayı terekeler alacaklılara paylaştırıldığında bile kadınlara mehr-i müeccel hakları ödeniyordu.⁶³

detaylı bilgi için bk. Ali Efdal Özkul, "XVIII. Yüzyılın İkinci Çeyreğinde Kıbrıs'ta Evlenme", *III. Güzelyurt Tarih Buluşması Sempozyumu, Bildiriler*, 7-8 Nisan 2005, Lefke 2005, s. 279-289; Ali Efdal Özkul, "18. yüzyılda Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Meydana Gelen Boşanma Olayları", *Belleten*, LXXIX/284-Nisan 2015 Ankara, s. 126-162; Ronald C Jennings, "Divorce In The Ottoman Sharia Court of Cyprus, 1580-1640", *Studia Islamica*, LXXVIII 1993, s. 155-167; Mehmet Demiryürek, "Kıbrıs Şer'îye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Kıbrıs'ta Aile", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S 50, İstanbul 2010, s. 87-120; Mehmet Akif Erdoğan, "Osmanlı Kıbrıs'ında Kadınlar (1580-1640)", *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri 25-26 Mayıs 1998*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 2000, s. 154-200.

60 KŞS, 16/24-1; KŞS, 16/35-1; KŞS, 16/39-1.

61 Benzer durum için bk. Bozkurt, *agt.*, s. 180.

62 KŞS, 21/16-1.

63 Yavuz Cezar, "18. Yüzyılda Eyüp'te Para ve Kredi Konuları Üzerine Gözlemler", *18. Yüzyıl Kadı*

Tablo II: 18. yüzyıl terekelerinde ortaya çıkan *mehr-i müeccel* miktarları

Kayıt No (KŞS)	Tarihi	Mehr-i Müeccel	Kayıt No (KŞS)	Tarihi	Mehr-i Müeccel
7/45-1	20.05.1709	600p	19/109-1	02.01.1769	620p.
7/50-1	08.06.1709	400p	19/109-3	13.01.1769	2400p.
7/61-2	13.07.1709	600p	19/113-3	19.01.1769	400p.
7/69-1	06.08.1709	600p	19/121-3	18.06.1769	920p.
8/67-3	09.10.1713	3400p	19/129-1	10.08.1769	2200p.
9/23-1	29.03.1717	5.000p	19/139-1	09.11.1769	2040p.
11/89-2		3000p	20/1-3	25.02.1770	2400p.
11/91-1	16.01.1723	4000p	20/4-1	17.03.1770	2200p.
11/91-1	16.01.1723	4000p	20/5-1	11.05.1770	3400p.
11/92-1	09.12.1722	460p	20/5-1	11.05.1770	2400p.
13/1-1	13.01.1727	5.000 p	20/6-2	16.05.1770	1800p.
13/1-1	13.01.1727	9.000 p	20/7-1	16.05.1770	2600p.
13/50-1	18.07.1727	4.800 p	20/10-3	01.07.1770	4000p.
13/223-2	12.111729	2.000 p.	20/10-3	01.07.1770	5000p.
15/16-1	17.11.1736	1.100 p.	20/10-3	01.07.1770	2200p.
15/74-1	16.01.1739	600 p.	20/11-2	02.10.1770	1150p.
15/90-2	5.05.1740	30 p.	20/12-3	11.11.1770	200p.
15/102-1	29.10.1740	1.080 p.	20/13-1	11.11.1770	600p.
15/136-3	18.08.1741	3.000 p.	20/18-45	30.04.1770	2200p
15/152-1	07.03.1742	4.200 p.	20/19-2	03.07.1770	6000p.
15/165-1	27.08.1742	300 p.	20/27-1	17.06.1770	6040p.
16/16-3	28.05.1745	1.000 p.	20/27-1	17.06.1770	6040p.

16/31-1	07.06.1745	1000 p	20/33-1	20.10.1770	1000p.
16/55-1	26.07.1745	8.200 p.	20/35-4	24.11.1770	4400p.
16/79-1	23.11.1745	2.600 p.	20/44-1	13.05.1771	1600p.
16/81-2	09.09.1745	3.800 p.	20/45-4	19.08.1771	3000p.
16/94-1	20.10.1745	4.200 p.	20/58-2	13.11.1771	300p.
16/95-1	02.11.1745	4.000 p	20/58-3	17.11.1771	4600p.
16/115-1	15.05.1747	1.600 p.	20/62-2	26.01.1772	1100p.
16/120-2	29.06.1747	5.420 p.	20/67-3	29.02.1772	3400p.
16/213-1	22.05.1750	4.000 p.	20/68-2	05.02.1772	2200p.
18/23-4	30.01.1758	1100 p.	20/70-4	01.10.1771	4400p.
18/24-2	07.02.1758	12040p.	20/137-2	25.02.1779	200p.
18/25-2	08.04.1758	100p.	21/17-1	10.10.1784	3400p.
18/40-3	24.05.1762	2200p.	21/19-1	11.1784	2400p.
18/58-1	01.08.1763	1000p.	21/21-3	14.01.1785	11.000p
18/60-1	22.10.1763	4200p.	21/26-1	13.03.1785	600p
18/66-1	11.04.1764	4600p.	21/26-1	13.03.1785	1000p
18/71-1	03.12.1764	400p.	21/26-2	10.02.1785	912p
18/97-2	08.10.1784	5000p.	21/38-1	22.01.1786	600p.
18/100-1	20.12.1783	205g	21/40-1	26.01.1786	1200p.
18/107-1	12.01.1770	4200p.	21/40-2	24.01.1786	3400p.
18/116-2	01.06.1783	300p.	21/43-2	25.02.1786	840p.
19/33-1	28.03.1767	1400p.	21/44-1	04.02.1786	200g.
19/53-2	19.01.1768	11000p.	21/53-2	06.1786	2200p.
19/56-1	30.11.1767	1000p.	21/75-1	23.03.1787	1640p.
19/73-1	27.08.1768	520p.	21/90-1	08.11.1787	1000p.

19/80-2	17.09.1768	3240p.	21/91-1	08.12.1787	4040p.
19/101-2	30.11.1768	800p.	21/190-1	23.08.1791	4000p.
19/104-2	04.12.1768	600p.	21/217-1	1792	40.000p.
19/106-1	15.12.1768	1200p.	21/310-1	28.07.1795	40.000p
19/107-3	06.12.1768	840p.	21/310-1	28.07.1795	28.000p
19/107-3	06.12.1768	3800p.			

Tablo II'de de görüleceği gibi, 18. yüzyılın sicillere yansıyan tereke kayıtlarının sadece 96 tanesinde 105 adet mehr-i müeccel miktarı söz konusudur. Bu kayıtların 8 tanesi iki eşli eşlerin kadınlarıdır. İlgili dönemin kayıtlarına göre en yüksek mehr-i müeccel miktarı 40.000 para iken en düşük olanı ise 30 para idi. Yukarıdaki tabloya göre ortalama mehr-i müeccel miktarı ise 3.602 paradır. Tabloda verilen rakamların sadece 33 tanesi elde ettiğimiz ortalamanın üstünde olduğu görülmektedir. Boşanma davalarında belirtilen mehr-i müecceller ile terekelerde ortaya çıkanlar arasında çok büyük fark olamadığı anlaşılmaktadır.⁶⁴ Boşanma kayıtlarında mehr-i müeccel konusu eşler arasında birçok kez tartışma konusu olmuş olmasına karşın terekelerde bu durum neredeyse tartışmasız bir şekilde kaydedilmektedir. Kadınlar sicile kaydedilmiş tereke kayıtlarının hepsinde belirtilen mehr-i müeccellerini eğer kocalarının terekeleri borçlarını ödemeye yetiyorsa eksiksiz almışlardır. İki eşli erkelerin eşlerinin mehr-i müeccelleri bazı kayıtlarda farklı bazılarında ise aynıdır. Çiftlerin sahip oldukları çocuk sayısı da iki eşli veya tek eşli çiftlerde anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

13 Mart 1785 tarihli kayıta Karpaz kazası Galatya köyünde vefat eden Sarı Mustafa bin Hasan'ın vârisleri arasında pay edilen terekasının kaydı incelendiğinde Sarı Mustafa'nın 2 eşi ile 2 oğlu ve 2 kızı olduğu öğrenilmektedir. Terekeden masraflar çıkarıldıktan sonra kalan 597,5 kuruş (23.900p) mirasçılara paylaştırılmıştı. Masraflar içerisinde Sarı Mustafa'nın iki eşinin mehr-i müeccel miktarları ilk eşinin mehr-i müecceli 15 kuruş (600p) iken ikincinin 25 kuruş (1000p) olduğu görülmektedir. Bu arada belgenin devamında küçük çocuklara Mustafa'nın ikinci eşi olan anneleri Ayye'nin vasi olarak atandığı ve her birine günlük üçer para nafaka takdir

64 Karşılaştırma için bk. Özkul, *age.*, s. 141-153.

edildiği kaydedilmiştir.⁶⁵ Lefkoşa sicilindeki önceki örneğe benzer bir diğer iki eşli olan ve hayatını kaybeden erkeğin tereke kaydında yine farklı miktarlarda mehr-i müecceller söz konusudur. İlgili kayıt Kıbrıs eski Miralayı olan el-Hac Mustafa Ağa ibn-i eş-Şeyh Ali Ağa'ya aittir. El-Hac Mustafa Ağa'nın eşlerinden birinin mehr-i müecceli 1000 kuruş (40.000) iken diğer eşinin mehr-i müecceli 700 kuruş (28.000p) olarak kaydedilmiştir.⁶⁶ Sicildeki 17 Aralık 1722 tarihli başka bir tereke kaydında ölen adamın eşlerinin her birine 20.000 akçe (4000p) mehr-i müeccel ödenmiştir. Terekenin değeri 553.441 akçe (110.688p1a) iken masraflar çıkarıldıktan sonra mirasçıları olan iki eşine, iki oğluna ve üç kızına 256.966 (51.393p1a) akçe paylaştırılmıştır.⁶⁷

Bazı durumlarda ölen kişinin terekesi eşinin mehr-i müeccelini bile karşılayamayabiliyordu. Sicile yansıyan bu tür bir örnekte Tuzla'da geçici olarak kalırken hayatını kaybeden İmam Hacı Ömer Efendi'nin eşinden başka varisi olmadığı için terekesinden elde edilen para eşi ve beytülmal arasında paylaşılacaktı. Ancak terekeden masraflar çıkarıldıktan sonra kalan 1505 para Hacı Ömer'in eşinin mehr-i müecceline (2.200p) bile yetmediği için paranın hepsi eşine bırakılmıştır.⁶⁸

Yukarıda da bahsedildiği gibi sicildeki terekelerde aile hayatı ile ilgili karşılaşılan bir durum da kadınların bir kısmının eşlerinden boşandıktan veya eşleri öldükten sonra genel beklentilerden farklı olarak tekrar evlenmeyip hayatlarına devam ettikleridir. Lefkoşa sicillerinde bu tür örnekler tekrar evlenenler kadar çok olmasa da bulunmaktadır. Bunun nedenleri arasında kadınların yaşlarının ilerlemiş olması veya evlenmeye fırsat bulamadan hayatlarını kaybetmeleri düşünülebilir. Lefkoşa siciline kaydedilen bu türden bir terekede Lefkoşa kazasına bağlı Anyehorka köyünden vefat eden Yakup kızı Rahime'nin mirasçılarına taksim edilen terekesi incelendiğinde mirasçılarının kızı ve oğlunun oğlu yani torunu olduğu görülmektedir. Rahime hanımın terekesinin değeri 115.830 akçe iken masraflar ve vergiler çıkarıldıktan sonra 109.998 akçe kızına ve torununa eşit miktarda paylaştırılmıştır (10 Ocak 1725).⁶⁹ Bu şekilde 18. yüzyılda sicile kaydedilen terekeler içerisinde torunlara kalan miras sayısı yukarıdaki kayıtlarla birlikte 5'dir.

65 KŞS, 21/26-1.

66 KŞS, 21/310-1.

67 KŞS, 11/91-1.

68 KŞS, 21/53-2.

69 KŞS, 12/22-1.

Ekler bölümünde verilen Tablo III'de de görüleceği üzere, ölen kişilerin miraslarında hakkı olanlar İslam hukukunda belirlenen kurallara göre terekeden hisselerine düşeni almaktadırlar. Ölen kişilerin miraslarından pay alabilecek akrabalar sırasıyla karı, koca, baba, anne, kız evlat, oğlun kızı, öz kız kardeş, baba bir kız kardeş, anne bir kardeşler, baba tarafından araya kadın girmeyen sahih dedeler, anne ve baba tarafından sahih nineler şeklindedir.⁷⁰ Erkek çocuklar ile anne karnındaki doğmamış çocuklar mirastaki en büyük paya sahiptirler. Doğmamış çocukların ölü doğması durumunda tekrar bir paylaşım yapılabilir. ⁷¹ Sicildeki 25 Şubat 1730 tarihli kayıta Evdim kazasına bağlı Evdim köyünden Hüseyin ibn-i Resul bin Abdullah'ın vefat etmesi üzerine, mirası otuz iki hisseye (*sehm*) bölünerek varisleri olan iki eşi, bir oğlu ve iki kızı arasında taksim edilmiştir. Hüseyin'in terekese eşlerine ikişer, oğluna on dört ve kızlarına yedişer hisse şeklinde paylaştırılmıştı.⁷² Şer'i Mahkeme'ye başvuran adalı gayrimüslimlerde de yukarıdakine benzer bir şekilde mirasın paylaştırıldığına şahit olunmaktadır. Lefkoşa Aya Sava Mahallesi'nden Luka veled-i Andoni hayatını kaybettikten sonra geride bıraktığı mal varlığı 40 hisse olarak belirlenerek varisleri olan eşi, iki oğlu ve kızına paylaştırılmıştı. Luka'nın terekese beş hissesi karısına, on dörder hissesi oğullarına ve yedi hissesi ise kızına kalacak şekilde bölünmüştü (08 Ağustos 1727).⁷³ Şer'i hukuka göre hayatını kaybedenlerin evlatları kan bağı olan akrabalarına nazaran mirasta daha fazla hakları olmaktadır. Ancak bu durum, vefat eden erkeklerin kadınları için geçerli değildir. Kadınlar genellikle terekelerden en az payı alanlar arasında yer almaktadırlar. Bazı terekelerde bu durumlara engel olmak için erkeklerin eşleri için vasiyetlerde buldukları görülmektedir. Erkeklerin eşleri için yaptıkları vasiyet örneklerine aşağıda değinilecektir.

Kassamlar, terekelerden yapılan harcamaları ve vefat edenlerin borçları ile vasiyet ettiği miktarları çıkardıktan sonra, geriye kalanı hayatını kaybedenlerin mirasçılarına taksim etmekteydiler. Yapılan paylaşımında erkek çocuklar ile anne karnındaki doğmamış çocuklar⁷⁴ en fazla payı almakta, sonra sırasıyla baba, kız çocuklar ve son olarak anne payını almaktadır. Kimi dönemlerde

70 Hamza Aktan, "Miras", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 30, Ankara 2020, s 144; Bozkurt, *agt.*, s. 49.

71 Aktan, *agm.*, s.144.

72 KŞS, 13/168-1.

73 KŞS, 13/26-3.

74 KŞS, 20/19-2.

eşi ölen kadınların hamile olup olmadığı anlaşılması için tereke kurulsa bile aile arasında paylaşım yapılmamakta kadının durumu beklenmektedir. Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Çorbacı Hüseyin Ağa'nın terekesinin değeri tespit edilmiş ancak eşinin hamile olup olmadığı henüz belli olmadığı için mirasçılar arasında paylaşım yapılmamıştır (6 Mart 1772).⁷⁵ Ölen kişilerden geride kalan mirasın miktarına göre paylaşım oranları değişebilmektedir.⁷⁶ Örneğin, gayrimüslim bir erkeğin mirası 40 *sehm* (hisse) şeklinde belirlenmişti. Söz konusu 40 *sehm* ölenin erkek çocuklarına 34, kız çocuğuna 7 ve eşine ise 5 hisse şeklinde paylaştırılmıştı.⁷⁷ Müslümanlar ile ilgili örnekte ise Lefkoşa'nın Karamanizade Mahallesi'nden hayatını kaybeden bir erkeğin mirası 48 *sehm* olarak belirlenmişti. İlgili kayıttaki paylaşım 6 *sehm* eşine, 14'er *sehm* iki oğluna, 7'şer *sehm* ise iki kızına bölünecek şekilde yapılmıştı (24 Ekim 1720). Kızlarından birisi ise daha sonra kendi payına düşen 7 *sehm* 7,5 kuruşa babasının eşine satmıştı.⁷⁸

Yukarıda da açıklandığı gibi terekelerde görülen varisler arasında yapılan paylaşımlarda reşit olsun olmasın hem gayrimüslimlerde hem de Müslümanlarda ailenin çocukları mirastan paylarını alıyorlardı. Ayrıca reşit olmayan küçük çocuklara kalan mirası onlar adına reşit olana kadar korumaları için sicildeki bir sonraki kayıta birer vasi tayini de yapılmaktaydı.⁷⁹ Lefkoşa Tophane Mahallesi'nden el-Hac Mustafa bin Yusuf bin Mehmet'in vefat etmesi üzerine geride bıraktığı malları 24 hisseye bölünerek varisleri olan eşine 3 hisse, oğluna 17 hisse ve annesine de dört hisse şeklinde taksim edilmişti (17 Mayıs 1729).⁸⁰ Sicildeki gayrimüslimlere ait bir miras paylaşımında Değirmenlik nahiyesinin Matyat köyünden hayatını kaybeden Simyo veled-i Komi veled-i Simyo'nun malları sekiz hisseye bölünerek varisleri olan karısına bir, kızına dört, kız kardeşine ise üç hisse şeklinde taksim edilmişti (4 Şubat 1729).⁸¹ Her iki belge de bize yukarıda verilen yargıyı destekler niteliktedir. Ayrıca bu tür kayıtları artırmak mümkündür.

75 KŞS, 20/68-2.

76 KŞS, 13/1-1; KŞS, 13/224-1; KŞS, 15/238-1; KŞS, 16/13-1; KŞS, 17/19-1.

77 KŞS, 13/26-3.

78 KŞS, 10/50-1.

79 KŞS, 15/102-1; KŞS, 15/74-1; Aktan, agm., s.144; Terekeden pay alma ile ilgili oranlar için bk. Aydın, *age.*, s. 321-334.

80 KŞS, 13/119-1.

81 KŞS, 13/97-4.

Lefkoşa Sicillerindeki 10 Ağustos 1758 tarihli belgede hayatını kaybeden Lefkoşa'nın Cami-i Cedid Mahallesi'nden Mümine bint-i Hacı Ali'nin mirası varisleri olan eşine, iki oğluna, kızı ile anne ve babasına paylaştırılmıştı. Yapılan miras paylaşımında Mümine'nin kocası mirastan en fazla payı alırken oğulları ile anne ve babası mirastan eşit pay almışlar, küçük kızı ise en az hisseyi almıştır.⁸² Yukarıdaki ile benzer bir diğer örnekte hayatını kaybeden kadının mirası eşine 6, anne ve babasına dörder oğullarına ise beşer sehm olacak şekilde paylaştırılmıştı.⁸³ Buradaki iki kayıta da Osmanlı Devleti'nde uygulanan teamüllerden farklı olarak kadının defin işleri için terekeden para alınmıştır. Halbuki Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesinde eşleri ölen kocaların defin işlerini kendi bütçelerinden karşıladıkları örnekler oldukça fazladır. Bunun nedeni ise Osmanlılar bu konuda Hanefi mezhebinin görüşünü benimsemişler ve kadının malı olsa dahi bu masrafların hayatta ise kocasına ait olduğunu kabul etmişlerdir.⁸⁴ Yukarıdaki örneklerden farklı olarak Kıbrıs sicillerinde kadınların terekelerinden teçhiz ve tekfin alındığı gösteren örnekler çok çok azdır. Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde olduğu gibi adada da eşlerini kaybeden kocalar teçhiz ve tekfin masrafını karşılamışlardır.

Sicildeki bir diğer hayatını kaybeden kadın tereke kaydında mirasçılar bu sefer kadının kocası ve oğludur. 08 Nisan 1758 tarihli hükümde Lefkoşa'nın Karababa Mahallesi'nden vefat eden Rabia bint-i İbrahim'in, terekesi vârisleri olan oğlu ve kocasına taksim edilmişti. Terekeden masraflar çıkarıldıktan sonra kalan 2253 para merhumenin oğluna 1690 para, eşine ise 563 para şeklinde paylaştırılmıştı.⁸⁵ İlgili konuda birinci örneğe benzer bir paylaşım daha karşımıza çıkmıştır. Söz konusu belgede Lefkoşa'nın Debbaghane Mahallesi'nden hayatını kaybeden Fatma bint-i Mustafa Ağa'nın, açık artırma usulü ile satılıp mirasçıları olan kocası, anne ve babası ile iki küçük oğluna taksim edilen terekesi 24 sehim olarak kabul edilmiştir. Terekenin altı sehmi Fatma'nın kocasına dörder sehmi anne ve babasına, beşer sehminin ise oğullarına paylaştırılmasına karar verilmişti (07 Şubat 1758).⁸⁶

Belgelerde aile hayatı ile ilgili farklı bir örnekte hayatını kaybeden aile bireylerinin ölümlerinin birbirini takip etmesi sonucunda terekelerde ve

82 KŞS, 18/20-1.

83 KŞS, 18/24-2.

84 Bozkurt, agm., s. 22.

85 KŞS, 18/25-2.

86 KŞS, 18/24-2.

mirasçılarda belirli aralıklarla da olsa değişiklik olmuştur. İlgili kayıta Lefkoşa Kızıl Kule Mahallesi'nden Mehmet oğlu Hasan hayatını kaybedince mirası eşi Ümmügülsüm bint-i Ali ile küçük oğlu Derviş Mehmet'e kalmıştı. Ancak Hasan'ın ölümünden kısa bir süre sonrasında eşi de hayatını kaybedince bu sefer mirası annesi ile babası ve küçük oğlu Derviş Mehmet'e kalmıştı. Babası ve annesinin ölümünden sonra Derviş Mehmet de hayatını kaybetmişti. Derviş Mehmet'in mirası ise 2 ninesi ile 1 dedesine kalmıştır. Belgeden anlaşıldığı üzere Derviş Mehmet öldüğünde 8 yaşında 10 aylık idi (02 Ekim 1768).⁸⁷

Hayatını kaybeden kişilerin geride bıraktıkları mal varlıklarında zaman zaman aile içerisinde ciddi anlaşmazlıklara neden olabilmekteydi. Bu durumlarda taraflar konuyu mahkemeye götürüyorlardı. 1726-1750 yılları arasındaki dönemde sicillere yansıyan mirasla ilgili toplam 367 kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtların 113'ü miras anlaşmazlığı ile ilgilidir. Sicillere yansıyan miras anlaşmazlığı kayıtlarından 77'si Müslümanlar, 36'sı ise gayrimüslimler arasında meydana gelmiştir. Geriye kalan 254 kayıt ise genel miras kayıtlarının kadıya tescili ile ilgilidir. Söz konusu yıllar arasında Lefkoşa Sicillerinde genel olarak mirasla ilgili toplam 367 kayıt bulunmakta olup bu tür kayıtlar, mülk satışlarından sonra sicillerde en fazla bulunan hükümlerdir. Bu durum da bize Müslüman veya gayrimüslim ada halkının miras tartışmalarını oldukça yoğun bir şekilde yaşadıklarını ve yaşadıkları bu sorunlara çözüm bulmak için hiç tereddüt etmeden Şer'i Mahkeme'nin hakemliğine başvurduklarını göstermektedir.

Müslümanlar arasında meydana gelen akrabaların miras tartışması kaydında Lefkoşa Ömeriye Mahallesi'nden Himmet kızı Durdu, Aya Sofya Mahallesi'nden ölen Ayşe bint-i Resul Efendi bin Himmet Bey'in, babasının kardeşi olduğunu şahitlerin yardımıyla ispatlayınca, Ayşe Hatun'un mirasından hissesini alabilmiştir (17 Şubat 1729).⁸⁸ Sicildeki ilginç bir örnekte bu sefer tartışmada ihtida sonrası aile yapısı gündeme gelmektedir. Leymosun Kazası'na bağlı İstermihha köyünden iki kardeşin çocukları arasında babalarının annelerinin mirası tartışma konusudur. Taraflardan biri Müslüman olduktan sonra diğeri ise Hristiyan olarak yaşarken hayatını kaybetmiştir. Konuyu mahkemeye taşıyan Safira babasının ninesinin mirastan hakkını alamadığı iddia ederek konuyu mahkemeye taşımıştı.

⁸⁷ KŞS, 19/74-1.

⁸⁸ KŞS, 13/102-4.

Böylece mahkemede iki toplumlu bir miras tartışması ortaya çıkmış ancak Safira iddiasını ispatlayamamıştı (28 Ocak 1729).⁸⁹

Beytülmallerin Terekelere Müdahil Olması

Varisi olmadan veya mirasın tamamını hak edecek nitelikte ve sayıda mirasçısı olmadan hayatlarını kaybedenlerin terekeleri, sahihsiz mal olarak kabul edildiği için devlete kalırdı. İslâm hukukuna göre, karı ve koca dışındaki bir mirasçı terekenin tamamını almaya hak sahibi olmaktaydı. Ancak karı, kocasının terekesinden %25 oranında, koca da karısının terekesinden %50 oranında pay alabilirdi. Karı veya kocadan başka bir mirasçının olmaması durumunda sözü edilen hisselerden artan kısma devlet el koyardı.⁹⁰ Vefat eden, askerî kesimden ise malları hassa beytülmal eminleri, sivil ise âmme beytülmal eminleri tarafından kabzedilirdi. Ancak şurası belirtilmelidir ki, sivil kesimden olanların terekelerinin değeri 10.000 akçe ve üzerinde ise, bunlara da hassa beytülmal eminleri bakardı.⁹¹

18. yüzyılın tamamının kapsayan dönemde bu şekilde beytülmal eminlerinin mirasa dahil oldukları 74 adet tereke bulunmaktadır. Bunların 15 tanesinde beytülmal emini ile tek mirasçı olan kadın veya koca terekeyi yukarıda belirtilen oranlara göre paylaşmışlardır. 15 tereke kaydının 11'inde mirası beytülmal eminleri ile kadınlar paylaşırken 4 belgede kocalar ile beytülmal arasında paylaşım yapılmıştır. Aile hayatı ile ilgili önemli bir durum ise bazı eşlerin birbirlerine ölmeden önce mallarını hibe veya vasiyet etmeleridir. Bu durum daha çok eşi dışında mirasçısı olmayan çiftlerde görülmektedir. Buradaki amacın beytülmal eminlerinin mirasa ortak olmasının önüne geçmek olduğu düşünülmektedir. İslam miras hukukuna göre başka varis olmaması durumunda eşlerden kadın kocasının terekesinden 1/4, koca ise karısının terekesinden 2/4 (1/2) paya hak kazanıyordu. Kalan kısmı beytülmala intikal ediyordu.⁹² İslâm hukukuna göre, bir kimsenin malının yalnızca 1/3'ünü vasiyet edebileceğini, başka vârisin olmaması veya vârislerin izin vermesi durumunda ancak bu durumun üzerine çıkılabildi.⁹³ Ancak

⁸⁹ KŞS, 13/95-2.

⁹⁰ Bilgin-Bozkurt, "Beytülmal Mukataaları", s. 3, 9; Berki, *age.*, s. 113.

⁹¹ Özcan, *agm.*, s. 406; Bilgin-Bozkurt, "Beytülmal Mukataaları", s. 3; KŞS, 17/61-2.

⁹² Eşler ve Beytülmal arasındaki paylaşım oranları için bk. Ali Himmet Berki, *İslâm Hukukunda Ferâiz ve İntikal*, Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara 1985, s. 113; Bozkurt, *agt.*, s. 169.

⁹³ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, C I, Nesil Yayınları, İstanbul 1986. s. 426; Bilgin-Bozkurt, "Beytülmal Mukataaları", s. 16; Mehmet Akif Erdoğan, "Osmanlı Kıbrısı'nda

belgelerden anlaşıldığı üzere zaman zaman Kıbrıs'ta yaşayanlar bu kuralın üstünde eşlerine miraslarının tamamını bırakmanın yolunu aramışlardır. Sicildeki bu tür örneklerden birinde İstanbul Galata'dan olup Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nde hayatını kaybeden Hâfize bint-i Abdullah adlı kadının, hayattayken bütün mal varlığını kocası Mustafa bin Hasan'a hibe yoluyla vermişti. Gerçi Hafize Hanım Kıbrıs'a gelmeden başına bir şey gelmesi durumunda mal varlığına devletin el koymasına engel olmak için malının yasal sınır olan üçte birini vasi tayin etmiş olduğu Galata Mahkemesi Kâtibi Numan Efendiye vasiyet etmişti (21 Temmuz 1791). Ancak belgeden anlaşıldığı üzere daha sonra bundan vazgeçmiş ve tüm mal varlığını kocasına hibe etmiştir.⁹⁴ Mirasçısı eşlerden birisi olan terekelerde beytülmal eminlerinin mirasa dahil olmasına engel olmak için, eşlerin önceki örnekte olduğu gibi ölmeden önce tüm mal varlıklarını tek mirasçısı olan kişiye bağışladıkları da görülmektedir. Bu sefer hibeyi yapan kocadır. Lefkoşa İbrahim Paşa Mahallesi'nden hayatını kaybeden Hacı Ali bin Mehmet, ölmeden önce 7.298 kuruş değerindeki tüm mal varlığını eşi Rabia bint-i Hüseyin'e bağışlamıştı.⁹⁵ Gerçi bu tür işlemler genellikle beytülmal eminleri tarafından mahkemeye taşınmaktadır.

Sicilde rastlanılan düşünce olarak yukarıdaki örneklere benzer bir kayıтта bu sefer aile dışından birisine de vasiyet usulüyle ölen kişi, malının 1/3'ünü bırakmıştı. İlgili belgede Piskopu Kazası'nda bulunan Koloş çiftliği kethüdası iken vefat eden Salih Ağa ibn-i Okçuzâde Mustafa, eşinden başka mirasçısı bulunmadığı için malının 1/3'ünü Topçuoğlu Hüseyin Beşe'ye bırakmıştı. Salih Ağa'nın terekesindeki mallar, eşyalar ve nakit paralar hesaplandığında terekenin değeri 6306,5 kuruş idi. Terekeden alınan 3462 kuruşluk masraflar içerisinde Topçuoğlu Hüseyin Beşe'ye yapılan 1740 kuruş ödeme de bulunmaktadır. Masraflar ve vasiyet çıkarıldıktan sonra kalan 2844,5 kuruş Salih Ağa'nın eşi ve beytülmal arasında paylaşılmıştır (14 Ocak 1785).⁹⁶ Benzer bir örnekte yine yapılan işlemlerden dolayı beytülmal zarara uğratılmıştır. Bu tür kayıtlarda masraflar çıkarıldıktan sonra kalan para ölen kişinin eşi (koca) ile beytülmal arasında eşit bir şekilde paylaşılacaktı. İlgili kayıтта beytülmale terekenin değeri olan 8711p yarısı verilmesi gerekirken

Önemli Bir Görevli: Beytülmal-ı Hassa ve Âmme Emni", *CIEPO XIV. Sempozyumu Bildirileri*, 18-22 Eylül 2000 *Çeşme*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2004, s. 149-160.

⁹⁴ KŞS, 21/190-2.

⁹⁵ KŞS, 19/97-1.

⁹⁶ KŞS, 21/21-3.

kayıt sırasında ortaya çıkan çeşitli vasiyet iddiaları yüzünden sadece 892p aktarılabılmıştır. Ölen kişinin eşi ise çeşitli vasiyetlerden ve alacaklardan ötürü 6927 para (2927p+2000p+2000p) ile son olarak da kalan paranın eşit bölünmesiyle 892 para almıştır.⁹⁷ Kullanılan bu yöntemlerle aynı zamanda mirastan beytülmale kalan kısım da azaltılmış olunmaktaydı. Mirasçıları sadece ölenin eşi ve yeğenin oluşturduğu terekelerde eş mirasın $\frac{1}{4}$ 'ünü veya $\frac{1}{2}$ 'sini alırken kalan kısmı tereke sahibinin yeğenine ödenmekteydi. Bir başka ifadeyle ölen erkek ise yeğene mirasın $\frac{3}{4}$ 'ü kalırken ölen kadın ise yeğene mirasın $\frac{1}{2}$ 'si kalıyordu.⁹⁸ Bu türden terekelerde mirasçılar arasında yeğenlerin bulunması da mirasçı eşlerin mirasın tamamını veya fazlasını elde etmek için yukarıdakiler benzer yöntemlere başvurabilmekteydiler.

Terekelerde daha önce de belirtildiği üzere çeşitli vasiyetlere rastlanılmakta ve bunlar çoğu zaman tartışma konusu olmaktaydı. Vasiyet edilen konulardan birisi de kişiler öldüklerinde ruhları için Kur'an-ı Kerim ve dua okunması idi. Lefkoşa'nın Korkud Efendi Mahallesi'nden Etib-zâde Ali Ağa, hayatını kaybettikten sonra ruhu için Kur'an-ı Kerim okuyacak olan Monla Mustafa'ya terekesinden 100 kuruş verilmesini vasiyet etmişti. Diğer vasiyetlerde olduğu gibi burada da varislerle Monla Mustafa arasında tartışma çıkmış ve konu mahkemeye taşınmıştı. Monla Mustafa ancak yapılan duruşmada haklılığını ispatlayınca terekeden kendisi için vasiyet edilen miktarı alabilmiştir.⁹⁹ Benzer bir örnekte bu sefer Lefkoşa Debbaghane Mahallesi'nden Ayşe bint-i Abdullah adlı kadın öldükten sonra kendisi için yasin-i şerif okutulması için el-Hac Abdurrahman'a 50 kuruş verilmesini vasiyet etmişti (27 Aralık 1767).¹⁰⁰

Bazı durumlarda özellikle de adada misafir olarak bulunan kişilerle ilgili beytülmal eminleri ölen kişinin akrabalarını dikkatlice araştırma yapmadan mallarına el koyabilmekteydi. Bu gibi durumlarda hayatını kaybedenlerin akrabaları mirastan paylarını alabilmek için konuyu Şer'i Mahkeme'ye taşımak zorunda kalmaktaydılar. Bu gibi durumlarda varisler mirastan paylarını alabilmekteydiler ancak normal terekelere göre beytülmal eminleri ve katipleri başta olmak üzere fazladan ödenen ücretler olmaktaydı. Lefkoşa Aya Sofya Mahallesi'nden Ahmet ibn-i Abdullah, kendisi ada dışında iken ölen erkek kardeşinin mülklerine ancak hayatını kaybeden kişinin kardeşi ve mirasçısı olduğunu ispatlamasıyla birlikte,

97 KŞS, 21/43-2; İstanbul'daki benzer uygulamalar için bk. Bozkurt, *agt.*, s. 177.

98 Bozkurt, *agt.*, s. 179.

99 KŞS, 14/93-3.

100 KŞS, 19-50-1.

mirasın karşılığını alabilmiştir (16 Kasım 1732).¹⁰¹ Bazı durumlarda zaman biraz daha fazla olabilmekteydi. Lefkoşa sicilindeki 13 Ocak 1786 tarihli hükümde Lefkoşa Ayasofya Mahallesi'nden Torcu Culha Ali bin Abdullah'ın öldüğünde herhangi bir varisi bulunamadığı için masraflar çıkarıldıktan sonraki 16.956 para değerindeki terekesi beytülmal eminine teslim edilmişti. Ancak 30 Aralık 1787 tarihinde Torcu Ali'nin üç mirasçısı mahkemeye başvurarak söz konusu mirası beytülmalden teslim almışlardır. Belgelerden anlaşıldığına göre sonradan ortaya çıkan mirasçılar önceki mirasçılara göre daha zararlı olabilmekteydiler. Çünkü terekeler beytülmal eminleri tarafından kurulduğunda yukarıda da bahsedildiği gibi normal bir tereke için yapılması gerekenlerden daha fazla iş yapıldığı için masraflarda daha fazla daha fazla olabilmekteydi. Örneğin burada terekenin değeri 31.087 para iken çeşitli isimlerde 13.849 para masraf çıkarılmıştır.¹⁰² Bu gibi belgelerde terekelerden alınan ücretler kısmında verildiği üzere beytülmal eminleri ve katiplerinin aldıkları sabit ücretlerin yanı sıra yapılan işlemler arttığı için doğal olarak masraflar da artabilmekteydi.¹⁰³

Mahkeme tarafından görevlendirilen kassamlar, yukarıda da belirtildiği üzere mirası ölen kişinin mirasçıları arasında paylaşıyorlardı. Ancak hayatını kaybeden kişilerin varisleri her zaman mahkemede hazır bulunamayabiliyorlardı. Bu gibi durumlarda mahkemede mirastan hakkı olanlar belirlendikten sonra mahkemede bulunmayanlar için de bir görevli atanarak ölen kişinin mirasından paylarına düşen miktarı ulaştırması için teslim edilirdi. Kadı tarafından atanan bu göreve kayyum denilmekteydi.¹⁰⁴ Kayyum ya da vasi-i muhtar olarak atanan kişiler terekenin taksim edildiği mekânda bulunmayan hayatı kaybedenlerin varisleri adına mirasa sahip çıkarlar ve paylarına düşen miktarı onlara teslim ederlerdi. Lefkoşa'nın Kızılkule Mahallesi'nden Abdullah kızı Huri'nin vefat etmesi üzerine, geride kalan malları eşine, kızına ve adada bulunmayan oğlu Hasan'a kalmıştır. Terekedeki malların taksiminden sonra mahkemede Hasan'ın kız kardeşi kayyum ve vasiyye tayin edilmiştir (30 Haziran 1740).¹⁰⁵ Bu şekilde tayin edilen vasi veya vasiyyelerde terekeden elde edilen gelir bekletilmekte ve eğer 1 yıl içerisinde mirasta hakkı olan mirasçı söz konusu mirası gelip teslim almazsa ilgili miras beytülmale teslim edilmektedir.¹⁰⁶

101 KŞS, 14/59-1.

102 KŞS, 21/37-3.

103 Bozkurt, *agt.*, s.169.

104 Aydın, "Eyüp Şeriye Sicillerinden", s. 65.

105 KŞS, 15/95-1.

106 Bilgin-Bozkurt, "Beytülmal Mukataaları", s. 8.

Kıbrıs'ta çeşitli amaçlar için geçici olarak bulunan ve genellikle hanlarda kalan gayrimüslim özellikle Ermeniler ticaret adamları Şeri Mahkemeye giderek başlarına bir şey gelir ve hayatlarını kaybederseler mal varlıklarını varislerine ulaştırmak için bir yakınlarını *vasi-i muhtar* olarak tayin etmekteydiler. Böyle yapmalarının amacı ise adada kendilerini tanıyan birisi olmadığı için beytülmal eminlerinin kendilerini vârisiz kabul ederek miraslarına el koymalarını önlemek idi. Bu tip bir örnekte Tokat'ın Hoca Ahmet Mahallesi'nden olan ve Lefkoşa'da Ağaç Pazarı yakınında misafir olarak ikamet eden Ermenilerden basmacı Kozer oğlu basmacı Eryeşon, hastalanınca mahkemeye giderek kendi cemaatinden olan Şahak veled-i Erziyandan başka mirasçısı olmadığını kaydettirmiştir.¹⁰⁷ Sicildeki bu konu ile ilgili 14 Ekim 1736 tarihli benzer bir kayıta ise bu sefer Ermeni cemaatinden bir kadın mahkemeye başvurmuştur. Ermeni kadın kendisine Kıbrıs Fransız konsolosu yanında tercüman olan Ermeni toplumundan Acı Vona veled-i Fendi'yi, adada hayatını kaybetmesi durumunda yanında bulunan mallarını Halep'te yaşayan mirasçıları olan erkek ve kız kardeşlerine ulaştırması için *vasi-i muhtar* olarak belirlemiştir.¹⁰⁸ Lefkoşa sicillerinde kaydedilen bu tür örnekleri artırmak mümkündür. Esas yaşadıkları yerlerin dışında başka bölgelerde geçici ikamet eden kişiler bu tür tedbirlere başvurmaktaydılar. Bunun nedenleri arasında geçici olarak buldukları bölgelerde kendilerini veya mirasçılarını tanıyan olmadığı için beytülmal eminleri bu tür terekelere el koyabilmekteydi. Her ne kadar sonradan mirasçılar çıktığında miras hakkı olanlara teslim edilmesine karşın beytülmal eminlerinin yaptıkları masraflar ve aldıkları vergiler geri iade edilmiyordu. Burada dikkat çeken bir başka olay ise konsololar yanında tercümanlık yapan Ermenilerin adadaki kendi toplumundan olanlara destek oldukları, onların işlerini de yaptıkları görülmektedir.

Bazı özel durumlarda beytülmal eminleri ölen kişilerin adada yakınları bulunmuyorsa onlar adına terekelerini kurdurmakta ve hayatını kaybeden kişilerin terekelerinden elde edilen geliri kişinin mirasçılarına ulaştırılmasını sağlamaktaydılar. Sicile yansımış bu tür bir örnekte Mağusa Kalesi'nde kalebent olarak cezasını çekmekte olan İstanbul Kemeraltı Taş odalarından Genç Ali'nin hayatını kaybetmesi üzerine terekesi kurulmuş ve terekeden elde edilen gelir İstanbul'daki oğluna ulaştırılması için beytülmal eminine

¹⁰⁷ KŞS, 13/11-2.

¹⁰⁸ KŞS, 15/9-6.

teslim edilmiştir (Kasım 1784).¹⁰⁹ Bazı durumlarda ise adada sürgünde bulunurken hayatını kaybedenlerin terekeleri mirasçılarına cezası affedilen arkadaşlarıyla gönderilebiliyordu. Sicile kaydedilen 19 Ağustos 1786 tarihli üç belgede İstanbul sakinlerinden iken Mağusa'da kalebent şeklinde sürgün cezasını sırasında ölen Ermeni Mardos ve Mihail adlı iki gayrimüslim ile es-Seyyid Said Ağa adlı bir Müslüman'ın terekeleri masraflar çıkarıldıktan sonra İstanbul'daki mirasçılarına ulaştırması için kendileriyle birlikte sürgünde iken cezası affedilen arkadaşları Ermeni Hoca Vartan'a teslim edilmişti.¹¹⁰

Sicillerde rastlanılan tereke kurulmasını gerektiren farklı bir durum ise mirasçılar hayatlarından şüphelendikleri yakınlarının yaşayıp yaşamadığının araştırılmasını ve eğer yaşamıyorsa da terekesinin kurulmasını talep etmekteydiler. Lefkoşa sicilindeki 20 Ekim 1745 tarihli bu tür bir kayıтта Lefkoşa kazasının Değirmenlik nahiyesine bağlı İnehorka köyünde yaşayan ve mahkemeye başvurulduğu dönemde ada dışında olan İbrahim ibn-i Mehmet ibn-i el-Hac İbrahim'in varisleri, mahkemeye başvurarak İbrahim'in durumunu öğrenmek istemişlerdi. Şeri Mahkemeye yapılan başvuru üzerine mahkemeden görevlendirilenler araştırma yapmışlardır. Yapılan araştırmada sonucunda İbrahim'in köyündeki yaşlı insanlar 70-80 yıldan beri İbrahim'den haber alınmadığını bildirmeleri üzerine mahkeme, İbrahim'in öldüğüne kanaat getirerek, mallarının varisleri arasında paylaşılmasına izin vermiştir.¹¹¹ Aydın ise, hukukî ölümün 90 yaşında gerçekleştiğinden bahsetmektedir. Ayrıca öldüğüne hükmedilerek malları taksim edilen kişi ortaya çıkarsa, malları kendisine iade edilmektedir.¹¹²

Terekelerde Yapılan Suistimler

Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesinde olduğu gibi Kıbrıs'ta da mirasçısı olmadan hayatını kaybedenlerin terekeleri konusu, uygulamada görüldüğü kadarıyla oldukça suistimale açık bir konudur. Bu tür terekelerden bir yolunu bulup ciddi düzeyde çıkar elde eden kişi veya kişilerin olduğu anlaşılmaktadır. Menfaat elde etme sürecinde yer alanlar arasında, resmî kimliği olmayan sıradan insanlarla birlikte beytülmal ve hatta mahkeme görevlileri de bulunuyordu. Yapılan suistimler mirasçısı olmadan hayatını kaybetmeleriyle birlikte başlamakta ve terekenin tamamlanmasına kadar

¹⁰⁹ KŞS, 21/18-2.

¹¹⁰ KŞS, 21/31-3; KŞS, 31-2; KŞS, 31/3.

¹¹¹ KŞS, 16/92-1.

¹¹² Aydın, *age.*, s. 314-315.

birçok alanda devam etmekteydi. Yapılan suistimallerin en yaygınları arasında sahte şahitlerle varislik, vasilik, vasiyet ve alacak iddiasında bulunmaktı. Yapılan suistimallere birçok kez katipler ve beytülmal eminleri de yer alabiliyorlardı.¹¹³

Terekelerin yazımında, masraflar bölümünde, hesaplamalar kısımlarında da zaman zaman kassamların veya katiplerin hataları veya suistimalleri olabiliyordu.¹¹⁴ Devlet bu tip sorunların olmaması için çeşitli önlemler almasına rağmen tam olarak bu sorunların çözülmediği kaynaklardaki örneklerden anlaşılmaktadır. Lefkoşa Sicilindeki 03 Aralık 1764 tarihli örnekte terekeyi sicile kaydeden kâtip terekenin değerinden masrafları çıkartırken 1000 paralık bir hata yapmış ve paylaşım ona göre yapılmıştır. Bu tereke kaydında terekenin bir kısmı beytülmale kalması ve yapılan bu yanlışlık sonrası sonucunda mal sandığı zarar etmiştir.¹¹⁵ Beytülmalin de taraflardan biri olduğu bir diğer terekede de yukarıdaki örneğe benzer bir şekilde beytülmale aktarılacak olan para dolaylı olarak azalmıştır. Terekenin ilk hali 191.306 para iken masraflar ve vasiyetler çıkarıldıktan sonra 54.000p beytülmale aktarılması gerekirken son anda kâtibin sonradan yaptığı hata neticesinde beytülmale 51.880 para kalmıştır. Bu tür hataların da daha çok beytülmale aktarılan terekelerde yaşanması ayrıca düşündürücüdür. Kıbrıs adasında terekelerde yapılan suistimalleri yukarıda verilen konularda da sicillerde görmek mümkündür.

Devlet Tarafından El Konulan Terekeler

Lefkoşa sicilinde kaydedilen devlet tarafından el konulan terekelerden birisi de adanın güneybatı taraflarında Hirsofu ve Baf kazaları bölgelerinde eşkıyalık yapan Hirsofulu Yusuf, Yallıkolu Mustafa, Arudezli Şaban, Arudezli Hacı Veli oğlu Hasan, Arudezli Şerif, Lokornolu Musa, Bafı Kefere Mehmet ve Bafı Sarioğlu Ahmet adlı kişilerle ilgilidir. Söz konusu kişilerin ada dışından gönderilen kuvvetlerle eşkıyalık hareketlerine son verilmiş bazıları yakalanarak idam edilirken bir kısmı ise adadan firar etmişlerdir. Ancak devlet gerek idam edilenlerin gerekse de firar edenlerin tamamının mallarına el koymuştur. El konulan terekelerden elde edilen para ile de İstanbul'daki saray mutfağına adadan satın alınan öküzlerin parası ödenmesi istenmiştir. Söz konusu terekeleri düzenleyen kişi ise Hirsofu kadısı eş-Şeyh el-Hac

113 Bilgin-Bozkurt, "Beytülmal Mukataaları", s. 10-12

114 Öztürk, agm., s. 580.

115 KŞS, 18/71-1.

Ahmet'tir (03 Kasım 1799).¹¹⁶ Sicildeki 1 ay sonraki kayıta İstanbul'un ihtiyacı için Kıbrıs'tan satın alınıp gönderilen yirmi beş çift öküz ile diğer malzemelerin bedeli olan dört bin üç yüz seksen dört kuruşun daha önce eşkıyalık yaptıkları için katledilen Hirsofulu Ali Bayraktar ile Bafı Ali Bayraktar ve diğerlerinin zapt edilen terekeleri bedellerinden karşılandığı belirtilmiştir (3 Aralık 1799).¹¹⁷ Devlet tarafından el konulan terekelerden birisi de İçel'de devlete isyan eden ve kaçtığı Kıbrıs adasında yakalanarak idam edilen İçelli Gölgeioğlu İbrahim'e aittir. Söz konusu terekenin değeri masraflar çıktıktan sonra 115.700 kuruştur (16 Mart 1796).¹¹⁸

Lefkoşa Sicilinde 15 Eylül 1782 tarihinde kayıtlı belgede İstanbul'da işlediği suçlardan ötürü Kıbrıs adasına sürgüne gönderilen ve cezası sürgünde bulunduğu Kıbrıs'ta gerçekleştirilen es-Seyyid Derviş Sicim'in tüm mal varlığına beytülmal emini el koymuştu. İdam edilen es-Seyyid Derviş Sicim'in terekesi 1189.5 kuruş olarak hesaplanmış ancak masraflar çıkartıldıktan sonra geriye 660 kuruş 30 para kalmıştı. Yukarıda da bahsedilen örneklerde olduğu gibi devlete kalan terekelerde masraflar ve alacaklılar diğer terekelere göre fazla olduğu için bu durumdan devlet zararlı çıkmaktaydı.¹¹⁹

Devlet tarafından el konulan terekelerin diğerleri adada görev yapan üç eski yöneticiye aittir. Devletin bu terekelere el koymasının nedeni ise terekelerin değerlerinin çok fazla olmasıdır. Bunlardan birisi Kıbrıs eski Muhassılı olan el-Hac Abdülbaki Ağa'ya aitti. Abdülbaki Ağa Yafa Gümrüğü emini iken hayatını kaybetmesi üzerine devlet tüm mallarının tespit edilerek terekесinin kurulmasını ve terekесinden elde edilen paranın hazinece el konulmasını belirtmiştir. Terekenin değeri ise 1.197.949 paradır. Bu arada ilgili para Abdülbaki Ağa'nın Kıbrıs adasındaki gelir kaynakları ve mallarından elde edilen paradır (19 Kasım 1786).¹²⁰

Müftü¹²¹ Terekeleri

Adada görev yapan müftülere ait terekeler müftülerin tüm mallarını içerdiği için onların gelir düzeylerini tespit etmemize olanak tanımaktadırlar.

¹¹⁶ KŞS, 22/72-2.

¹¹⁷ KŞS, 22/79-2.

¹¹⁸ KŞS, 21/320-1.

¹¹⁹ KŞS, 20/164-2.

¹²⁰ KŞS, 21/62-3.

¹²¹ Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta görev yapan müftüler ve faaliyetleri için bk. Ali Efdal Özkul, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Görev Yapan Müftüler ve Faaliyetleri (1571-1878)", *Turkish Studies*, C 8, S 7, 2013, s. 459-485.

Terekelerde genel olarak meslek gruplarına ait ürünlerin yer aldığından müftü terekelerindeki kitaplar yanında diğer taşınır ve taşınmaz mallar müftülerin görevleri dışında uğraştıkları işleri de öğrenmemize yardımcı olmaktadır. Çalışmamızda 18. yüzyıla ait terekeleri kullanmamıza karşın müftülerle ilgili kayıtlarda iki tane de 19. yüzyıl belgesine karşılaştırma yapabilmek için yer verilmiştir.

Lefkoşa sicillerinde karşılaştığımız ilk tereke Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nden ölen Lefkoşa Müftüsü Seyyid Ömer Efendi bin Seyyid Cafer Efendi bin Seyyid Ömer Efendi'nin terekesidir. Seyyid Ömer Efendi'nin varisleri 2 oğlu ve 4 kızından oluşmaktadır. Terekenin toplam değeri ise 585.539 akçe olarak hesaplanmıştır (17 Kasım 1729).¹²² Terekenin tespitinden ve paylaşılmasından sonra ise sicildeki 25 Kasım 1729 tarihli kayıta Ömer Efendi'nin mirasçılarının Tuzla'nın Çite köyündeki çiftliği 1.030 kuruşa satarak babalarının borçlarını ödedikleri görülmektedir.¹²³ Ancak bu satış mirasçılar arasında huzursuzluk çıkarmış ve mirasçılar araya girenler tarafından belli bir bedel karşılığında uzlaştırılmışlardır (17 Temmuz 1732).¹²⁴ Bu arada ilgili tereke kaydında borçların ödenmesi için satılan çiftliğin değeri 300.600 akçe (1.530g) olarak belirtilmişti.¹²⁵ Bu durumda çiftliğin değeri ya tereke kaydında yüksek gösterilmiş yada mirasçılar adı geçen mülkü ucuza satmışlardır.

19. yüzyıla ait hayatını kaybeden müftülere ait tereke kaydı Lefkoşa Müftüsü Seyyid Mehmet Hasip Efendi bin Seyyid Hüseyin Efendi'ye aittir. Seyyid Mehmet Hasip Efendi'nin terekesi mirasçıları olan eşi, annesi, iki kızına ve üç erkek kardeşine ile bir kız kardeşine taksim edilmişti. Söz konusu kayıta dikkat çeken bir durum da Seyyid Mehmet malları arasında bulunan kitaplarıydı. Terekedeki en değerli kitaplar arasında 146 kuruş Fetâvâ-yı Hayriyye, 100 kuruş Fetâvâ-yı Ali Efendi, 90 kuruş değerinde 2 ciltlik Behcetü'l-Fetâvât, 40 kuruş değerinde 2 ciltlik Naima tarihi, 50 kuruş değerinde İbn-i Kemal tarihi ve 25 kuruş değerinde Raşit tarihi bulunmaktaydı. Lefkoşa Müftüsü Seyyid Mehmet Hasip Efendi bin Seyyid Hüseyin Efendi'nin terekesinde 50 adet çeşitli fetva, tarih ve dini kitapları bulunmaktaydı. Müftü efendinin kitapları arasında en pahalısı 400 kuruş, 10 para değerinde olan Kâdî Beydâvî ait olan idi. Tüm kitaplarının değeri

122 KŞS, 13/222-1; Özkul, "Müftüler ve Faaliyetleri", s. 483.

123 KŞS, 13/157-3.

124 KŞS, 14/67-1.

125 Özkul, "Müftüler ve Faaliyetleri", s. 483.

ise 2.052,5 kuruştur. Müftü efendinin terekesinin toplam değeri 94.387 kuruştur. Masraflar (24.954g) çıkarıldıktan sonra varislerine taksim edilen miktar ise 69.433 kuruştur (11 Kasım 1813).¹²⁶ Müftü Efendi'nin kitapları incelendiğinde tarihe meraklı olduğu ve günümüzde de değerli olan tarih kitaplarına sahip olduğu görülmektedir. Bu arada ilgili tereke kaydı bize tarih kitaplarının fiyatlarını diğer kitaplarla karşılaştırma şansı da vermektedir.

Sicildeki bir diğer tereke kaydı ise Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nde hayatını kaybeden Müftü Ahmet Hulusi Efendi bin Müftü Hüseyin Efendi'ye aitti. İlgili tereke kaydında müftü efendinin malları arasında yer alan kitapları dikkat çekmektedir. Ahmet Hulusi Efendi'nin terekesinde 96 adet çeşitli fetva, tarih ve dini kitapları bulunmaktaydı. Kitapları içerisinde en pahalısı 500 kuruş değerinde olan 4 ciltlik Tahtâvî'ye ait olan idi. Ahmet Hulusi Efendi'nin toplam değeri 480.001 kuruş olan terekesinde kitaplarının değeri ise 2.895 kuruştur. İlgili kayıta masraflar çıktıktan sonra ise müftü efendinin varisleri olan oğlu ve iki kızına 446.881 kuruş 4 para taksim edilmişti (15 Temmuz 1857).¹²⁷ Kıbrıs'ta görev yapan müftülerin varlıklı insanlar oldukları, geniş bir mülkleri olduğu ve ihtiyacı olanlara borç para verdikleri Lefkoşa Sicillerindeki belgelerden anlaşılmaktadır.

Gayrimüslimlerin Terekeleri

Osmanlı Devleti'nin genelinde olduğu gibi sicillere kaydedilen Kıbrıs'ta yaşayan gayrimüslimlerin tereke kayıtları Müslümanlarınkine oranla çok çok düşüktür. 18. yüzyıla ait Lefkoşa Şeriye Sicillerinde toplam 242 adet tereke kaydı bulunmaktadır. Bunların sadece 16'sı yani %6,6'sı gayrimüslimlere aitti. Gayrimüslimlere ait terekelerin ise 15'i erkeklere 1 ise kadına aittir. Bu kayıtlardan birisi görevi başında ölen Ortodoks Başpiskopos'u Neyoftos'a diğeri ise görevi başında öldürülen Kıbrıs saray Tercümanı Hristofaci'ye aittir. Sicillere yansıyan gayrimüslimlere ait diğer kayıtlarda olduğu gibi her iki kayıta da kassamın terekelere müdahale etmesi alacaklıların mahkemeye yapılan başvurusu üzerinedir. Çünkü normal şartlarda adada yaşayan gayrimüslimlerin tereke dahil her türlü işlemleri bağlı oldukları dini liderlerine verilen geniş yetkilere dahil edilmiştir.¹²⁸ Bu durum Ekler bölümünde verilen Tablo III'ten de görülebilir. Her ne kadar adada

¹²⁶ KŞS, 28/126-3; Özkul, "Müftüler ve Faaliyetleri", s. 483-484.

¹²⁷ KŞS, 44/137-1; Özkul, "Müftüler ve Faaliyetleri", s. 484.

¹²⁸ Ali Efdal Özkul, "Kıbrıs Başpiskoposlarından Yovakim'e Verilen Tayin Beratı", *Adım Dergisi*, Lefkoşa 1999, s. 21-29.

yaşayan gayrimüslimlerin özel bir durumları olmadığı sürece terekeleri kassamlar tarafından tutulmasa bile Lefkoşa Şer'iye sicillerinde oldukça fazla gayrimüslimlerin miras paylaşımı sırasında yaşadıkları sorunlardan sonra Şer'i mahkemeye başvuruları bulunmaktadır.

Kıbrıs'ta görev yapan gayrimüslimler içerisinde önemli bir görevli saray tercümanları idi. Saray tercümanları adada muhassılların yanlarında gayrimüslim toplum ile devletin temsilcisinin arasında iletişim kurulmasını sağlamaktaydılar. Saray tercümanlarının bir diğer görevleri ise ada tedavülde olan paraların değerlerini belirlemekteydiler. Bu görevleri de onların ekonomik olarak öne çıkmalarını sağlamaktaydı. Bir başka deyişle saray tercümanları hem tercümanlık hem de sarraflık görevlerinde bulunmaktaydılar. Bu görevde bulunan adamlar genellikle ekonomik olarak çok iyi bir durumda oluyorlardı. Adada görev yapan tercümanlardan birisi de Hristofaci adlı tercümandır. Çalışılan yıllarda bir cinayete kurban giden Hristofaci'nin adada birçok kişiye borcu bulunduğu için borçluların şeri mahkemeye başvurmalı üzerine Lefkoşa kadısı Hristofaci'nin terekasının kurulmasını ve deftere kaydedilmesini sağlamıştır. Kıbrıs'taki saray tercümanlarının serveti hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlayan Hristofaci'nin terekası incelendiğinde ise, ortaya 650.600 paralık bir servet çıkmaktadır. Bu ise 16.265 kuruşa denk gelmektedir.¹²⁹ İlgili kayıta Hristofaci'nin başta Tuzla kazasındaki tüccar ve konsoloslara olmak üzere, borçlu olduğu rakam 46.905 kuruştur. Alacaklılar borçların Hristofaci'nin terekası kurularak elde edilecek olan gelirden karşılanmasını istemişlerdi. Ayrıca tereke kaydında borçların terekeden elde edilecek gelire göre gerekli ayarlamaların yapılarak ödenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bunun nedeni ise Hristofaci'nin borçlarının mal varlığının neredeyse 2,5 katı olmasından dolayıydı.¹³⁰ Hristofaci borçlu olarak hayatını kaybetmeseydi ve alacaklı olanlar Şer'i Mahkeme'ye başvurmamış olsalardı saray tercümanının terekası kurulmayacaktı. Ancak Hristofaci'den alacaklı olanlar mahkemeye başvurduklarından mahkemenin görevlendirdiği bir kassam terekeyi taksim etmiştir.

Lefkoşa Sicillerine kaydedilen diğer bir önemli tereke Kıbrıs Başpiskoposu Neyoftos adlı rahibe aittir. Neyoftos'un terekası, adada görev yapan Ortodoks başpiskoposların gelirleri hakkında bilgi vermesine karşın, başpiskoposun görevde bir yıl gibi kısa bir süre kalması ise bu konuda

¹²⁹ KŞS, 16/194-2.

¹³⁰ KŞS, 16/212-1; CRA, 1/205-5.

kesin yargılara varılmasına engel olmaktadır. Eğer Neyoftos'a göre yirmi yıl gibi çok daha uzun süre görev yapan başpiskopos Filotyos'a ait tereke kaydı incelenebilseydi, o zaman başpiskoposların görev yaptıkları dönem öncesindeki gelirleri ile görevde kaldıkları döneme ait gelirlerini karşılaştırma şansımız olacaktı. Neyoftos, borçlu bir şekilde öldüğünden, borçlu olduğu kişiler terekesini hesaplattırmışlardır. Bu hesaba göre Neyoftos'un borçları çıktıktan sonra tercüman Anastas'ı zimmetinde olan 300.000 para serveti olduğu ortaya çıkmıştır (21 Ağustos 1745).¹³¹ Başpiskoposlar veya adadaki papazlar ile ilgili sicillerde çok az tereke belgesinin olmasının nedeni ise başpiskoposlara tanınan ayrıcalıklar içerisinde ölenlerin terekelerinin taksimini yapabilmeleridir. Şer'i Mahkeme'nin duruma müdahil olmasının tek yolu ise vefat edenlerin alacaklılarının mahkemeye başvurması sonucudur.

Lefkoşa kazasının Baş Mahalle sakinlerinden iken hayatını kaybeden Acı Hristofi veled-i Hristodulu veled-i Bolliyero'nun borcu malının değerinden fazla olduğu iddiası ile alacaklıların talebi üzerine Şer'i Mahkeme tarafından terekesi kurulmuştur. İlgili terekede belirtildiğine göre Acı Hristofi'nin eşyaları ile mallarının ve Koloş Çiftliği'ndeki ürünlerin ve eşyaların toplam değeri 14.997,5 kuruştur. Tereke için yapılan harcamaların ve alacaklıların ödemelerinin toplamı ise 2253 kuruştur. Harcamalar çıktıktan sonra geriye kalan 12.744,5 kuruş eşi ve iki oğluna paylaştırılmıştır (25 Mayıs 1747).¹³² Ancak belgeden de anlaşıldığı üzere terekenin değeri alacaklılara ödenecek tutardan fazla olduğu için alacaklıların parası ödendikten sonra geriye kalan kısım Acı Hristofaci'nin ailesine paylaştırılmıştır.

Kıbrıs adasında yaşayan gayrimüslimlerden terekesinin büyüklüğü ve sorunlarıyla ön plana çıkanlardan birisi de Ermeni Serkis veled-i Avak'tır. Kıbrıs'ın önemli ticaret adamlarından birisi olan Ermeni asıllı Serkis, 1750'li yıllardan ölümüne kadar ada tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Serkis'in¹³³ yaşadığı dönem kadar ölümü sonrası mal varlığı birçok kişinin dikkati çekmiş ve devletin bu konuda uyarılması üzerine bir araştırma yapılmıştır. Devletin isteği üzerine Serkis'in hayatını kaybetmesinden epeyi sonra 28 Kasım

¹³¹ KŞS, 16/125-1.

¹³² KŞS, 16/122-3.

¹³³ Serkis'le ilgili detaylı bilgi için bk. Ali Efdal Özkul, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Serkis Ağa Liderliğindeki Bir Ermeni Tercüman Ailesi ve Faaliyetleri", *Gazi Akademik Bakış*, C 14, S 28, Yaz 2021, s. 225-246; Antonis Hadjikyriacou, *Society and Economy on an Ottoman Island: Cyprus in the Eighteenth Century*, University of London Department of History School of Oriental and African Studies, Unpublished PhD Thesis, London 2011, s. 241-251.

1810 tarihinde tekrar gözden geçirilmek üzere tereke kayıtları İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir. Arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere Serkis 1810 yılının ilk aylarında ölmüş ve ölümü sonrasında Serkis'in mal varlığına devletin el koymasına engel olmak için çeşitli yolsuzluklar yapılmıştı. Bu arada kaynaklarda Serkis'in 1810 yılında ölümü üzerine terekesinin değerinin tartışılması, Serkis'in tercüman olarak görevde olmamasına, tercümanlıktan dolayı elde ettiği geniş ayrıcalıklara sahip olmamasına bağlanabilir.¹³⁴ Bu arada Serkis'in tereke kaydı incelendiğinde 100 odaya sahip konağına bağlı olan bazı bölümlerin terekeye dahil edilmedikleri anlaşılmıştı. Ayrıca terekenin borçlar bölümünde giderleri artırmak için Serkis'in, kızı Mayram'a 5000 kuruş torunları Mayram'ın oğlu Martiros veled-i Anton'a 15.000 kuruş, oğlu Avakim'in oğlu Ohannes ve kızı İلميya'ya da 9.000 kuruş borcu olduğu yazılmıştı.¹³⁵

Serkis'in hazırlanan tereke defterinde taşınır ve taşınmaz tüm mal varlığının değerinin 79.859 kuruş olarak belirtilmişti. Hayatını kaybettiği tarihte ise adada bulunan çeşitli insanlara olan borçlarının toplamı ise 90.844 kuruş şeklinde gösterilmişti. Bu durumda Serkis öldüğünde terekesindeki mal varlığı borçlarını dahi karşılamadığı görülmektedir. Oysa Kıbrıs'ın meşhur tüccarlarından ve konsolos tercümanlarından birisi olan Serkis'in yıllarca biriktirdiği servetinin bu denli az olması kabul edilir değildir. İlgili yıllara ait sicillerin veya arşiv belgelerinin birçoğunda Serkis'in mal varlığı ile ilgili kayıtlar bulunmaktaydı. Kaldı ki Serkis bir tercüman ailesine sahipti ve yıllardan beri gerek kendisi gerekse de ailesi ticaretle uğraşıyordu. Bu durum da Serkis'in adanın birçok yerinde mülkü olmasına, maddi durumunun çok iyi olmasına ve isteyenlere belli şartlarda borç para vermesine neden olmaktaydı. Serkis vefat ettiğinde gerek ekonomik gerekse de siyasi bakımdan bu kadar güçlü olmasına karşın damadı Simyon'un girişimleriyle Lefkoşa naibi, müftüsü, muhassılı ve Kıbrıs Ermeni patriği ilgili terekeye devletin el koymasının önüne geçmek için iş birliği yapmışlardı.¹³⁶ Bazı araştırmacılar Serkis'in mal varlığı konusunda tahminlerde de bulunmuşlardır. Bunlardan birisi olan Hadjikyriacou, Serkis'in gerçek mal varlığının değerinin yaklaşık 1000 kese (500.000 kuruş) olarak tahmin edildiğini bildirmektedir. Bu durumda terekesinin düşük gösterilmesinden dolayı araştırma başlatılmış ve Serkis'in damadı Simeon İstanbul'a çağrılarak sorgulanmıştır. Ancak Simeon

134 Hadjikyriacou, *agt.*, s. 248; Antonis Hadjikyriacou, "Local intermediaries and insular space in late-18th century Ottoman Cyprus", *Journal of Ottoman Studies*, 44, İstanbul 2014, s. 443.

135 BOA. CML.4890; Özkul, "Serkis Ağa", s. 233-236.

136 Özkul, "Serkis Ağa", s. 234; Özkul, Müftüler ve Faaliyetleri, s. 479.

İstanbul'da yapılan duruşmalarda devletin yöneticilerini bir şekilde ikna etmeyi başarmıştır. Tüm girişimlere rağmen terekenin gerçek miktarına ulaşılammış ve tereke Serkis'in varislerine iade edilmişti.¹³⁷ Tüm bunlara karşın Kıbrıs'taki Müslüman ve gayrimüslim tüm terekeler incelendiğinde belki de Serkis'in gerçek terekesi ada tarihi boyunca en değerlilerinden birisidir.

Osmanlı Devleti ülkedeki ticareti geliştirmek için birçok devletle ahidnameler imzalayarak onlara çeşitli ayrıcalıklar tanımıştı. Ahidname imzalanan devletler başkent İstanbul'a bir elçilik açarak Osmanlı Devleti ile yapılan ticareti düzenlemişlerdir. Elçilerin uygun gördüğü yerlerde İstanbul'daki elçiye bağlı konsolosluklar açarak kendilerine bağlı tüccarların işlerini takip etmişlerdir. Osmanlı ülkesinde yabancı devletlerin konsolosluk açtıkları yerlerden birisi de Kıbrıs olmuş ve adada Osmanlı idaresi boyunca 19 devlete ait konsolos veya konsolos vekilleri ile birlikte birçok görevli görev yapmışlardır. Elçiler gibi konsoloslar ve yanlarında çalışanlara Osmanlı Devleti tarafından birçok ayrıcalık tanınmıştır.¹³⁸ Lefkoşa Sicillerindeki 2 Ağustos 1799 tarihli kayıta İngiltere elçisinin adada haksız yere alınan resmi kısmeti şikâyet etmektedir. İlgili belgede İngiltere elçileri ile konsolosları yanındaki tercümanlardan ve diğer görevlilerinden vergi alınmaması iki ülke arasında imzalanan ahidname gereğinden iken vefat eden Kıbrıs İngiltere Konsolosu Tercümanı Yorgi veled-i Nikolo'nun terekesinden resm-i kısmet alındığını şikâyet ederek iade edilmesini istemektedir. Yapılan tespit sonrasında adı geçen terekeden alına resm-i kısmet tercümanın varislerine iade edilmiştir.¹³⁹

Konsolos terekeleri ile ilgili sicildeki bir 6 Ekim 1793 tarihli kayıta adada görev yaparken vefat eden İngiltere'nin Kıbrıs Konsolosu Michael De Vezin'in 1785 yılından beri Kıbrıs ahalisinden mahkemece sabit olan alacaklarının tahsil edilemediği şikâyet edilmektedir. İstanbul'a yapılan şikâyet üzerine merkezden adaya gönderilen emirname ile hayatını kaybeden konsolosun alacaklarının varislerine bir an önce teslim edilmesi emredilmektedir.¹⁴⁰

Lefkoşa kazasına bağlı Değirmenlik nahiyesinin Kızılbaş Köyü sakinlerinden iken vefat eden Zaharya veled-i Poli'nin terekesi borçlarından az olduğundan

137 BOA. CML. 4890. s. 3; Hadjikyriacou, *agt.*, s. 249-50.

138 Ali Efdal, Özkul, "The Consuls and Their Activities in Cyprus Under the Ottoman Administration (1571-1878)", *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/2, Winter 2013, Ankara 2013, s. 239-283.

139 KŞS, 22/48-1.

140 KŞS, 21/271-2.

dolayı mirası sadece alacaklılarına paylaştırılmıştır. İlgili terekeden aileye herhangi bir ödeme yapılamamıştır. Gayrimüslim bir kişinin terekisini bağlı bulunduğu kilisesi değil de Şer'i Mahkeme tarafından yapılması da alacaklıların mahkemeye başvurusu ile gerçekleşebilmektedir (8 Eylül 1788).¹⁴¹ Lefkoşa Siciline yansıyan bir diğer gayrimüslimlerle ilgili tereke 24 Eylül 1785 tarihlidir. Söz konusu kayıta Aslen Eğin bölgesinden olan ve Mağusa'da geçici olarak ikamet ederken hayatını kaybeden gayrimüslim Ermeni Amira ile ilgilidir. Amira hayatını kaybedince yapılan araştırma sonucunda mirasçısı olmadığı tespit edildiği için terekesi masraflar çıkarıldıktan sonra beytülmal emini tarafından teslim alınmıştır. Amira'nın terekesi incelendiğinde malları arasında 53 kıyyelik 3180 para değerinde bastırma (pastırma) olduğu da görülmektedir. Bu durum da Amira'nın pastırma üreticisi olduğu ve adada pastırma ticareti için bulunduğunu bize göstermektedir.¹⁴²

Lefkoşa Sicillerinde kaydedilen gayrimüslimlere ait tereke kayıtlarından birisi de Kıbrıs adasında çerçilik yapmak üzere bulunan Ermeni Acı Yorgi'ye aittir. Acı Yorgi Lefkoşa'da geçici olarak ikamet etmekte ve her gün köy köy gezerek çeşitli ürünlerin satışını yapmaktaydı. Son olarak satış yapmak için gittiği Lefkoşa kazasına bağlı Dikomo köyünde hayatını kaybetmişti. Acı Yorgi'nin ölümü üzerine yapılan araştırmada eşinden başka mirasçısı olmadığı ortaya çıkmıştır. Eşinin hissesi dışında kalan kısmın beytülmale kalacağı için beytülmal emini, Acı Yorgi'nin terekisini kurdurmuştu. Terekedeki mallar kumaş ve kıyafet ağırlıklı olduğu görülmektedir. Acı Yorgi'nin terekesinin değerinin 13.600 para olduğu 5242 para değerindeki masraflar çıkarıldıktan sonra 8358 para kaldığı görülmektedir. Ancak bu kalan paranın da Acı Yorgi'nin borçlu olduğu kişilerle eşine paylaştırıldığı görülmüştür. Acı Yorgi'nin eşi tereden 50 kuruş almıştır.¹⁴³

Terekelerdeki Köleler ve Durumları

Araştırılan dönem kayıtlarından öğrenilen bir başka bilgi köleler ile ilgilidir. Terekelerde ölen kişinin malları arasında kölelerin fiyatları ile ilgili bilgilerin yanı sıra statüleri ile ilgili de çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Çalışılan dönem terekelerine yansıyan kölelerin arasında beyaz köleler bulunmasına karşın çoğunluğu siyahi (arap) dir. Köleler belgelerde cariyeye, gulam, köle ve arap

¹⁴¹ KŞS, 21/110-1.

¹⁴² KŞS, 21/33-2.

¹⁴³ KŞS, 21/36-1.

şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bazı terekelerde kölelerin an asl Gürcü şeklinde nereden geldikleri de belirtilmektedir. Belgelerde belirtilen bir başka sınıflandırma şekli ise sagir, yaşlı, hasta ve koca şeklinde idi.

18. yüzyılın Şer'i Sicillerine yansıyan 242 tereke kaydının sadece 37 tanesinde mallar arasında erkek ve kadın köleler bulunmaktadır. 37 tereke kaydının içerisinde 22 adet cariye, 21 adet gulam (erkek köle) ve 3 adet de küçük erkek köle bulunmaktadır. Ekler kısmında Tablo IV'deki kölelerin fiyatlarıyla ilgili olarak verilen bilgilere göre ortalama bir erkek kölenin fiyatı 3.790 para, bir cariye'nin ise 4.019 paraya denk gelmektedir. Buradaki kayıtlarda birlikte verilen köleler ortalamaya katılmamıştır. Bu sonuçlara göre erkek kölelerin kullanım alanları fazla olmasına karşın kadın kölelerin daha değerli oldukları görülmektedir. Tereke kayıtlarına yansımış köleler arasında en pahalı erkek köle 8.000 para değerindeki beyaz gulam¹⁴⁴ iken en pahalı arap cariye 12.000 para¹⁴⁵, en ucuz gulam 2000 para¹⁴⁶ ve en ucuz cariye ise 2.000 para¹⁴⁷ değerindedir. Bu arada 1 adet sagir arap erkek kölenin 3.200 para değerinde olduğunu görmekteyiz. Bazı kayıtlarda köleler 1 cariye ve küçük gulam 4000p¹⁴⁸, 1 gulam ve 1 cariye 7.200p¹⁴⁹ ve 1 koca arap cariye maa veled 6.800p¹⁵⁰ şeklinde birlikte de verilebilmektedirler.

Erkekler gibi Müslüman kadınların da köle sahibi oldukları sicillerdeki kayıtlardan öğrenilmektedir. Sicildeki 9 Kasım 1769 tarihli tereke kaydında Lefkoşa'nın İbrahimpasha Mahallesi'nden vefat eden Mehmet kızı Emetullah'ın mirasçılara kalan malları arasında 4.000 para değerinde 1 adet de Arap (siyahi) cariyesi bulunmaktaydı.¹⁵¹ Kadınlar ile ilgili bir başka köle belgesinde Saray-ı Atik cariyelerinden Bâdiseher adlı cariye ile ilgilidir. Bâdiseher, 1733 yılında ömür boyu sürgün cezası verilerek cezirebent şeklindeki cezasını çekmesi için Kıbrıs'a gönderilmişti. 10 Kasım 1746 tarihindeki kayıttan Bâdiseher'in 13 yıldan beri ikamet ettiği Lefkoşa'nın Abdiçavuş Mahallesi'nde hayatını kaybettiği öğrenilmektedir. Mirasçısı olmadığı için Beytülmal emini tarafından hazırlanan terekede Bâdiseher'in

144 KŞS, 20/159-3.

145 KŞS, 21/123-3.

146 KŞS, 16/94-1.

147 KŞS, 17/61-2.

148 KŞS, 16/79-1.

149 KŞS, 16/120-2.

150 KŞS, 18/100-1.

151 KŞS, 19/139-1.

malları arasında ikişer bin para değerinde 2 adet Mısri cariyesi olduğu görülmektedir.¹⁵² Bazı terekelerde kölelerin de normal mallar gibi hisseler ayrılabilirdi. 19 Ocak 1768 tarihli tereke kaydından hayatını kaybeden bir kadının sahip olduğu siyahi cariyenin mülkiyet hakkının 3200 para değerinde olan yarı hissesinin kocasına ait olduğu öğrenilmektedir.¹⁵³

Devlet tarafından el konulması istenilen Şerâibzâde el-Hâc Mehmet Ağa'nın tereke kayıtlarına bakıldığında adanın farklı yerlerinde kullandığı köleleri de olduğu görülmektedir. Lefkoşa'daki menziline 200 kuruş değerinde 4 siyah kölesi ile hasta ve yaşlı 350 kuruş değerinde 2 siyah cariyesi bulunmaktaydı. Ayrıca Değirmenlik nahiyesine bağlı Aya Yorgi çiftliğinde 130 kuruş değerinde 2 arap kölesi daha vardı (1791/1792 (H.1206)).¹⁵⁴ Lefkoşa Sicillerindeki bir başka büyük tereke kaydı ise Kıbrıs Muhassılı iken vefat eden Yanyalı Mehmet Bey'e aitti. Söz konusu terekeye devlet tarafından el konulduğu için malların büyük bir kısmı fiyatlandırılmamış sadece listelenmiştir. Muhtemelen satış daha sonra tespitten sonra yapılacaktır. Söz konusu kayıtlar arasında bazı malların aile fertlerine önceden hibe edildiği iddiaları bulunmaktadır. Yapılan bu hibeler içerisinde köleler ve cariyeler de bulunmaktadır. 3 küçük cariyeden biri 10 yaşında Gürcü asıllı diğer ikisi ise Arap (siyahi) cariyelerdir. (20 Ocak 1794).¹⁵⁵ Sicile kaydedilen bir başka tereke kaydında Baf kazasının Ahtema köyünden vefat eden Kara Mustafa Ağa bin Ali'nin, vârislerine taksim edilen terekesinde malları arasında 150 kuruş değerinde 1 siyah cariyeye ile 80 kuruş değerinde küçük bir erkek arap köle de bulunduğu görülmektedir (28 Nisan 1766).¹⁵⁶ Lefkoşa siciline kaydedilen bir terekede aslen Seydişehirli olup Leymosun kazasında hayatını kaybeden Hâfız Mehmet Efendi ibn-i Himmet Ağa'nın terekesindeki malları içerisinde 8.000 para değerinde 1 siyah cariyesi ile 7000 para değerinde bir arap kölesi olduğu görülmektedir. Hafız Mehmet'in eşinden başka mirasçısı olmadığı için söz konusu tereke masraflar çıktıktan sonra eşi ve beytülmal arasında paylaşılmıştır (10 Ekim 1784).¹⁵⁷

Sicile yansımış bazı kayıtlardan ise kölelerin sahipleri tarafından azat edildikten sonra aile ile bağlarını koparmadıkları onlarla işbirliğine devam

152 KŞS, 17/61-2.

153 KŞS, 19/53-2.

154 KŞS, 21/217-1.

155 KŞS, 21/251-2.

156 KŞS, 19/71-1.

157 KŞS, 21/17-1.

ettikleri hatta eski sahiplerinin ölümü sonrası terekelerinin kurulmasına yardım ettikleri ve miraslarının adada olmayan mirasçılara ulaştırılmasına yardımcı oldukları anlaşılmaktadır.¹⁵⁸ Terekelerde zaman zaman ölen kişilerin mirasçıları veya beytülmal eminleri ile köleler arasında sorunlar çıkmakta ve Şeri Mahkemenin hakemliğine başvurulmaktadır. Köleler sahipleri ölmeden veya ölüm sırasında kendilerini azat ettiklerini tekrar mahkemede ispatlamak zorunda kalabilmekte oldukları ile ilgili Lefkoşa sicillerine kayıtlı çeşitli belgeler bulunmaktadır.¹⁵⁹

Terekelerdeki Dokumalar ve Çeşitli Kıyafetler

Osmanlı idaresinde Kıbrıs adasında yaşayan insanların kullandığı giysiler ile eşyaların birçoğu, terekelerdeki bilgilerden öğrenilmektedir. Bunun nedenleri arasında terekelerin günlük hayattaki birçok nesneyi içermesi ön plana çıkmaktadır. Bunlar arasında çalışılan dönemde adada kullanılan birçok eşyanın yanı sıra dokumalar ve kıyafetler de dikkat çekmektedir.

Osmanlı Devleti'nin genelinde olduğu gibi adada da belirli aralıklarla çeşitli halkın kullandığı ve tükettiği ürünlerin fiyatları belirlenmekteydi. Belirlenen narhlar ise sicillere kaydedilerek halka duyurulmaktaydı. Narh belgelerine tereke kayıtlarındaki bilgiler de eklendiğinde çalışılan dönemde Kıbrıs'ta kullanılan, üretilen ve satılan eşyaların büyük bir kısmına ulaşılabilir. Sadece terekelerdeki fiyatlar, yeni eşya ve malların yanı sıra kullanılmış (eski-yıpranmış) eşyaların fiyatları da olduğundan, bu duruma dikkat edilmesi gerekmektedir. Yalnız bu durum üretimi yapılan ve kullanmayla yıpranan ürünlerin yanında, hayvanlar, zirai ürünler ve köleler için geçerli değildi.

Kıbrıs adası Venedik idaresinden itibaren pamuk üreten ve zaman içerisinde bu üretimin arttırıldığı bir adadır.¹⁶⁰ Pamuk ve pamuklu dokumalar, ipek ve ipekli dokumalar¹⁶¹ ile yün ve yünlü dokumalar¹⁶² zaman içerisinde

158 KŞS, 15/186-1.

159 KŞS, 16/4-1; KŞS, 14/64-3; KŞS, 14/64-2; KŞS, 12/125-1.

160 Mehmet Akif Erdoğan, "Osmanlı Kıbrıs'ında Pamuk Tarımı (1572-1640)", *Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı III*, S. 45, Mayıs-Haziran 2002, s. 632.

161 Ali Efdal Özkul, "Silk Production and Trade in Ottoman Cyprus", *Studies on Ottoman Cyprus*, ed. Evangelia Balta, Georgios Salakidis, Theoharis Stavrides, The İsis Press, İstanbul 2014, s. 171-210.

162 Ali Efdal Özkul, "Osmanlı Devleti İdaresinde Kıbrıs Adasında Yün (Yapağı) Üretimi ve Ticareti", *II. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Seferibisar-İzmir 21-23 Ekim 2010, Bildiriler*, Ankara 2011, s. 175-208.

adanın dış ticaretinde öncü olmuşlardır. Bu ürünler neredeyse birçok tereke kaydında karşımıza çıkmaktadır. Eğer terekesi yazılan kişi bu ürünleri üreten bir çiftçi veya ticaretini yapan bir ticaret adamı ise o zaman terekesinde bu ürünlerin birçok çeşidinin bulunması kaçınılmaz olmaktadır. Adada üretilen ve dış ticaretin önemli ürünleri arasında yer alanlardan birisi de pamuklu dokumacılığın hammaddesi olan pamuktur. Pamuklar, gerekli işlemler yapıldıktan sonra, bir kısmı ülke dışına satışları yapılabilmesi için adanın en büyük ihraç limanı olan Tuzla kazasındaki mahzenlerde depolanıyordu. Bir kısmı ise direkt olarak tarladan yabancı tüccarlara satıldığı için Tuzla iskelesindeki gemilere götürülüyordu. Çalışılan devreye ait sicillerde hayatını kaybeden adalı bir ticaret adamının tereke kaydında, Tuzla'da mahzende bulunan 36.000 akçe değerinde 5 kantar pamuk bulunduğu görülmektedir (13 Ocak 1727).¹⁶³ 1747 yılına ait bir başka terekede ise 2450 kuruş değerinde 35 kantar pamuk vardır.¹⁶⁴ Her iki kayıttaki fiyatlara bakıldığında 20 yılda 1 kantar pamuğun fiyatının 7200 akçeden 8400 akçeye çıktığı görülmektedir.

Dokumacılığın bir diğer ürünü olan ve pamuktan sonra ada dış ticaretinde başı çeken ürün de ipek ve ipekli dokumalardır. Adanın hemen her bölgesinde az veya çok ipek üretimi yapılmaktadır. Dolayısıyla adada tutulan birçok terekede ipek ve ipekli dokumalara rastlanması çok doğaldır. İpekle ilgili terekelerden birisi de Kıbrıs muhassıl tercümanı olan Hristofaci'nin terekesidir. İlgili terekede birçok ürünün arasında değeri 53.200 para olan 190 kıyye işlenmemiş ipek (*ham harir*) yer almaktadır. Adı geçen tercümanın Tuzla kazasında mahzenleri olması, aynı zamanda tercümanın ticarî hayatın içinde olduğunu gösterir.¹⁶⁵ Başka bir miras belgesinde ise, ölen böcekçi Hüseyin oğlu Ahmet Ağa'nın zevcesi, *vasi-i muhtardan* 89 vukiyye ham ipeğin kendi bahçesi ürünü olduğunu ileri sürerek, bu ürünü, talep ettiği görülür.¹⁶⁶ Bu kaydın devamı olan bir başka hükümde ise, 124 vukiyye işlenmemiş ipeğin vukiyyesinin 9 kuruştan satıldığı bildirilmektedir.¹⁶⁷ Her iki belgeden de anlaşıldığı üzere ipek üretimi yapan böcekçi Ahmet'in Mağusa kazasının Sinan Paşa Mahallesi'nde bulunan altı dönümlük dut bahçesinde ipek böceklerini yetiştirmektedir. Bilindiği gibi ipek böcekçiliğinin ham maddesi dut ağaçlarıdır.

¹⁶³ KŞS, 13/1-1.

¹⁶⁴ KŞS, 16/123-1.

¹⁶⁵ KŞS, 16/194-2.

¹⁶⁶ KŞS, 16/68-1.

¹⁶⁷ KŞS, 16/66-1.

Kıbrıs'ta şeker üretimi şeker kamışından yapılmakta olduğundan¹⁶⁸, çalışılan yıllardaki tereke kayıtlarından birinde 800 para değerinde kamışlık bulunmaktadır. Bu kamışlık adada sulu tarımın yapıldığı bölgelerden birisi olan Omorfa kazasına bağlı Denya köyünde bulunmaktadır.¹⁶⁹ Kıbrıs'ın daha çok güneybatı bölgesinde yaşayan insanların terekelerinde şeker kamışı ve şeker geçtiği gibi normal terekelerde de bu ifadelere adada rastlanılabildiği şekerin adada üretildiği gibi halk arasında da az da olsa tüketimi olduğunu göstermektedir. Ziraatin hemen her ürününe terekelerde rastlanılmaktadır. Bunların bazıları diğerlerine göre ön plana çıkması o ürünlerin ticaretinin daha yaygın yapıldığını bizlere göstermektedir. Ölen bir tüccarın terekesinden Kıbrıs'tan ada dışına ihraç edilen harnup (keçiboynuzu) ticareti hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. İlgili kayıta Mısırlı bir Müslüman tüccara 142,5 kuruşa 57 kantar, bir diğer tüccara 433 kuruşa 157,5 kantar, bir diğerine ise 72,5 kuruşa 30 kantar keçiboynuzu satılmıştır. Üç örneğe de bakıldığında harnupların ülke dışına kantarı 2,4-2,7 kuruş arasında satıldıkları görülmektedir.¹⁷⁰ Bu tür örnekleri artırmak mümkündür.

Sonuç

Sosyo-ekonomik hayatın en önemli kaynakları arasında yer alan Şeriye sicilleri gündelik hayatın bir başka önemli konusuna olan ölen kişilerin geride bıraktıkları mal varlıklarının paylaşılmasına yani terekelerin kaydedilip ileride meydana gelebilecek sorunlara engel olmuşlardır. Tereke defterleri Osmanlı kadılarının miras hukukuna göre tuttıkları defterlerdir. Tereke defterlerini kadılar müstakil bir şer'iyeye sicili olarak tutabilecekleri gibi diğer mahkeme kayıtlarıyla karışık-birlikte aynı sicilde de tutabiliyorlardı. Tereke kayıtları sadece bir miras paylaşımı değil aynı zamanda ilgili dönemlerde gündelik hayatta kullanılan ürünleri, yaşam tarzlarını ve aile hayatlarını öğrenmemizi sağlayan çok değerli kaynaklardır. Tereke kayıtlarında gündelik hayatla ilgili hemen her şeyi bulmak mümkündür.

Çalışmamızda Lefkoşa Şeriye Sicillerine kaydedilmiş olan 242 tereke kaydını inceledik. Bu kayıtların 164'ü Müslüman erkeklere, 62'si Müslüman

168 Kıbrıs'ta Osmanlı İdaresinde şeker üretimi için bk. Mehmet Akif Erdoğan, "Osmanlı Döneminde Kıbrıs Şekerhaneleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı, S 12, İstanbul 1998, s. 71-82; Halil Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Lefkoşa 1988, s. 112.

169 KŞS, 16/34-1.

170 KŞS, 16/123-1.

kadınlara, 15'i gayrimüslim erkelere ve 1 tanesi de gayrimüslim kadınlara aittir. Bir başka ifadeyle sicildeki kayıtların %67,8'i Müslüman erkeklere ait tereke kayıtlarıdır. Gayrimüslimlere ait kayıtların Müslümanlara nazaran oldukça düşük olmasına karşın gayrimüslim toplum birçok konuda olduğu gibi tereke sonrasındaki miras paylaşımlarında gerek çıkan sorunların çözümü gerekse de yapılan işlemlerin kaydedilmesi için Şer'i Mahkemeyi kullanmışlardır. Bu şekilde sicile kaydedilmiş oldukça fazla kayıt bulunmaktadır. Bu durum da bizlere adada yaşayan gayrimüslim toplumun Şer'i Mahkeme'ye güvendiğini göstermektedir.

Terekeler toplumun en küçük parçası olan aile ile ilgili de çok değerli bilgiler vermektedirler. Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesinde tutulan ve günümüze gelmeyi başaran evlenme defterleri veya kayıtları maalesef Kıbrıs için söz konusu değildir. Boşanma kayıtları ile ilgili Lefkoşa sicillerinde birçok bilgi bulunmasına karşın evlilikle ilgili kayıt sayısı çok az neredeyse yok hükmündedir. Bu durum da bizleri tereke kayıtlarına yönlendirmekte ve böylece terekelerin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Adada yapılan evliliklerdeki eş ve çocuk sayılarını, akrabalık ilişkilerini hep tereke kayıtları sayesinde öğrenebilmekteyiz. Ayrıca adadaki varlıklı kişilerin mal varlıklarını yine terekeler sayesinde ortaya çıkartabilmekteyiz. Sonuç olarak tereke kayıtları barındırdıkları birçok yön sayesinde birçok bölgede olduğu gibi Kıbrıs adasının da sosyo-ekonomik tarihini gün ışığına çıkarmamızı sağlayan önemli kaynaklardan birisidir.

Kaynaklar

Aktan, Hamza, “Miras”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 30, Ankara 2020.

Alasya, Halil Fikret, *Tarihte Kıbrıs*, Lefkoşa 1988.

Aydın, Mehmet Akif, “Eyüp Şer’iye Sicillerinden 184, 185 ve 188 No’lu Defterlerin Hukuki Tahlili”, *18. Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp’te Sosyal Yaşam*, İstanbul 1998.

Aydın, Mehmet Akif, “Osmanlı’da Hukuk”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C I, İstanbul 1994.

Aydın, Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 1999.

Berki, Ali Himmet, *İslâm Hukukunda Ferâiz ve İntikal*, Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara 1985.

Bilgin, Arif ve Bozkurt, Fatih, “Bir Malî Gelir Kaynağı Olarak Vârissiz Ölenlerin Terekeleri ve Beytûlmâl Mukataaları” *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 2010.

BOA., C.ML. 4890

Bozkurt, Fatih, “Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C 11, S 22, 2013.

Bozkurt, Fatih, *Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddî Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya 2011.

Cezair ve Rakka Ahkâm Defterlerinden 1 Numaralı Defter CRA/1/205-5

Cezar, Yavuz, “18. Yüzyılda Eyüp’te Para ve Kredi Konuları Üzerine Gözlemler”, *18. Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp’te Sosyal Yaşam*, İstanbul 1998.

Demiryürek, Mehmet, “Kıbrıs Şer’iye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Kıbrıs’ta Aile”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S 50, İstanbul 2010.

Demiryürek, Mehmet, “Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Kâmil Paşa Hakkında Bazı Notlar ve Kâmil Paşa’nın Terekesi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 25, S 40, Ankara 2006.

Erdoğan Mehmet Akif, "Osmanlı Kıbrıs'ında Kadınlar (1580-1640)", *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri 25-26 Mayıs 1998*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 2000.

Erdoğan Mehmet Akif, "Osmanlı Döneminde Kıbrıs Şekerhaneleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı, S 12, İstanbul 1998.

Erdoğan Mehmet Akif, "Osmanlı Kıbrıs'ında Önemli Bir Görevli: Beytülmâl-ı Hassa ve Âmmе Emini", *CIEPO XIV. Sempozyumu Bildirileri, 18-22 Eylül 2000 Çeşme*, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara 2004.

Erdoğan Mehmet Akif, "Osmanlı Kıbrıs'ında Pamuk Tarımı (1572-1640)", *Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı III*, S 45, Mayıs-Haziran 2002.

Hadjikyriacou, Antonis, "Local Intermediaries and Insular Space in Late-18th Century Ottoman Cyprus", *Journal of Ottoman Studies*, 44 (2014), İstanbul.

Hadjikyriacou, Antonis, *Society and Economy on an Ottoman Island: Cyprus in the Eighteenth Century*, University of London Department of History School of Oriental and African Studies, London 2011 (Unpublished PhD Thesis).

Jennings, Ronald C, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*, New York University Press, 1993.

Jennings, Ronald C., "Divorce In The Ottoman Sharia Court of Cyprus, 1580-1640", *Studia Islamica*, LXXVIII, 1993.

Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, C I, Nesil Yayınları, İstanbul 1986.

Kıbrıs Lefkoşa Şer'i Sicil Defterleri: 6-22 Nolu Defterler

Özcan, Tahsin, "Muhallefât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 30, Ankara 2000.

Özkul, Ali Efdal, "18. yüzyılda Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Meydana Gelen Boşanma Olayları", *Belleten*, LXXIX/284-Nisan 2015 Ankara.

Özkul, Ali Efdal, "Kıbrıs Başpiskoposlarından Yovakim'e Verilen Tayin Berati", *Adım Dergisi*, IV/1, Lefkoşa 1999.

Özkul, Ali Efdal, "Osmanlı Devleti İdaresinde Kıbrıs Adasında Yün (Yapağı)

Üretimi ve Ticareti”, *II. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Seferihisar-İzmir 21-23 Ekim 2010, Bildiriler*, Ankara 2011.

Özkul, Ali Efdal, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs’ta Görev Yapan Müftüler ve Faaliyetleri (1571-1878)”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/7, Summer Ankara 2013.

Özkul, Ali Efdal, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs’ta Serkis Ağa Liderliğindeki Bir Ermeni Tercüman Ailesi ve Faaliyetleri”, *Gazi Akademik Bakış*, C 14, S 28, Yaz 2021.

Özkul, Ali Efdal, “Silk Production and Trade in Ottoman Cyprus”, *Studies on Ottoman Cyprus*, ed. Evangelia Balta, Georgios Salakidis, Theoharis Stavrides, The İsis Press, İstanbul 2014.

Özkul, Ali Efdal, “The Consuls and Their Activities in Cyprus Under the Ottoman Administration (1571-1878)”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/2, Winter 2013, Ankara 2013.

Özkul, Ali Efdal, “The Ottoman Empire’s Tax Policy in Eighteenth Century Cyprus”, *Archivum Ottomanicum*, 32(2015), ed. György Hazai, Harradowitz Verlag, Wiesbaden 2015.

Özkul, Ali Efdal, “XVIII. Yüzyılın İkinci Çeyreğinde Kıbrıs’ta Evlenme”, *III. Güzelyurt Tarih Buluşması Sempozyumu, Bildiriler*, 7-8 Nisan 2005, Lefke 2005.

Özkul, Ali Efdal, *Kıbrıs’ın Sosyo-Ekonomik Tarihi 1726-1750*, Ankara 2010.

Öztürk, Said “Kassam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 24, Ankara 2001.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilâtı*, 3. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

Ekler

Tablo III: *Tereke* (muhallefât) kayıtları ve varislere bırakılan *miras* miktarları (1726-1750)¹⁷¹

Kayıt No (KŞS)	Tarihi	Toplum	Yer	Varisler	Tereke toplamı	Mirasçılara Taksim edilen tutar
7/22-2	13.03.1709	GME	L. Karamanizade m.	1Ze +1E+1K	138.360p	109.620p
7/23-3	18.03.1709	ME	L. Aya Sofya Camii Me.	byt	112	34p
7/30-1	21.03.1709	GME	L. Han-ı Cedid	byt	3276p	2467p
7/45-1	20.05.1709	ME	L. Aya Sofya m.	1Ze+3E+4K	4238p3a	3741p3a
7/50-1	08.06.1709	ME	L. Nevbethane m.	1Ze+1E	9.002a	5.847a
7/59-1	08.07.1709	ME	L. Komarizade h.	1E+1K	35.410a	25.897a
7/61-2	13.07.1709	ME	L. Camii Cedid m.	1Ze	20.660a	11.460a
7/69-1	06.08.1709	ME	L. Sarayardı	1Ze+3E+3K	12.665a	8015a
7/70-1	14.07.1709	ME	L. Han-ı Cedid	byt	19.012a	12.060a
7/71-3	09.07.1709	ME	G. İskelesi	byt	7.565a	4335a
7/87-2	23.09.1709	ME	L. Aya Sofya Camii Me.	byt	793a	339a
7/99-2	26.10.1709	ME	L. Tarhun k.	2Ze+1E+2K	50.700a	49.200a
8/67-3	09.10.1713	ME	L. Kızılkele m.	1Ze+1E	47.940a	27.444a
9/23-1	29.03.1717	MK	L. Piroi k.	Z+2K+1kk	139.786a	94.286a
11/4-1	1720	ME	Lefkoşa	1Ze+byt	298.900p1a	17.180p1a
11/91-1	16.01.1723	ME	Lefkoşa	2Ze+2E+3K	110.688p1a	51393p1a
11/92-1	09.12.1722	ME	L. Aya Sofya m.	1Ze+ba	774.444g	49.394g
11/93-1	15.12.1722	ME	L. Aya Sofya m.	1Ze+1E+1K	288.220g	217.735g
12/22-1	10.01.1725	MK	L. Annehorka	1E+1K	115.830a	109.998a
13/1-1	13.01.1727	ME	L. Arab Ahmet P.m.	2Ze+1E+1K	261.939p3a	213.379p3a
13/50-1	18.07.1727	ME	L. Nevbethane m.	1Ze+5E+2K	237.095p	181.111p
13/223-1	12.11.1729	ME	D. Annehorka k.	1Ze+3E+2K	34.300p	31.203p
13/223-2	12.11.1729	ME	L. Kızılkele m.	1Ze+1K+an.	73.944p	64.644p
13/224-1	29.10.1729	MK	L. Tahtelkale m.	Z+1K+ba	23.510p	21.649p
13/224-2	10.11.1729	ME	L. Aya Sofya m.	1Ze+1E+1K	1992p	1569p
15/16-1	17.11.1736	ME	L. Kara Baba m.	1Ze+1K	9.014p	7.297p
15/74-1	5 L 1151	ME	L. İbrahim Paşa m.	1Ze+1E+3K	7.649p	5.576p
15/90-2	05.05.1740	ME	L. Kızılkele m.	1Ze+3E	4.696p	714p
15/94-4	31.05.1740	MK	L. Kızılkele m.	1Z+1E+1K	3.882p	3.102p
15/102-1	29.10.1740	ME	L. Kızılkele m.	1Ze+4K+1kk	14.090p	12.068p

171 Tabloda, aylar ve aylarla ilgili olanların dışındaki kısaltmaların karşılıkları şu şekildedir: **ak:** amca kızı; **al:** alacaklılar; **am:** amca; **an:** anne; **ao:** amca oğlu; **B:** Baf kazası; **ba:** baba; **bp:** başpiskopos; **byt:** beytülmal; **D:** Değirmenlik nahiyesi; **E:** erkek çocuk; **ek:** erkek kardeş; **eto:** erkek torun; **G:** Girne kazası; **Gi:** Gilan kazası; **g:** kuruş; **H:** Hirsofi kazası; **h:** hamile; **ha:** hazine; **k:** karye; **K:** kız çocuk; **ka:** kasaba; **kk:** kız kardeş; **Ka:** Karpaz kazası; **kto:** kız torun; **Ku:** Kukla kazası; **L:** Lefkoşa kazası; **Le:** Leymesun kazası; **Lef:** Lefke kazası; **M:** Mesarya kazası; **mş:** mescid-i şerif; **m:** mahalle; **mi:** miras; **ko:** kardeşi oğlu; **Me:** medrese; **ME:** Müslüman erkek; **MK:** Müslüman kadın; **GMK:** gayrimüslim kadın; **GME:** gayrimüslim erkek; **O:** Omorfa kazası; **P:** Piskopu kazası; **p:** para; **r:** rub; **st:** saray tercümanı; **T:** Tuzla kazası; **ve:** vesayet; **Z:** zevc; **Ze:** zevce.

15/136-3	18.08.1741	ME	L. Ömeriye m.	1Ze+1E+1K	22.273p	16.757p
15/152-1	01.03.1742	ME	L. Ömeriye m.	1Ze+1ko	86.174p	4.494p
15/165-1		ME	Le. Alaca mş. m.	an+2kk	16.452p	6.200p
15/181-2	12.08.1743	ME	L. muhassıl sarayı	1Ze+3E+3K+an	134.144p	29.924p
15/221-1	B 1156	ME	Kıbrıs	1Ze+ 1ak	48.568p	44.756p
15/225-1	06.09.1743	ME	Lefkoşa	byt	418g	318g
15/238-1	24.10.1743	ME	Lefkoşa	byt	77.494p	68.427p
15/240-1	22.10.1743	ME	Lefkoşa	byt	13.390p	12.118p
16/13-1	24.05.1745	GMK	L. Nevbethane m.	Z+1E+an	2.180p	2.060p
16/16-3	25.05.1745	ME	G. Acem el-Hac *	1Ze+1E+1K	22.305p	19.345p
16/17-1	22.05.1745	GME	L. Mecro k.	1Ze+5E+2K	20.010p	19.090p
16/19-2	22.05.1745	ME	L. Ömeriye m.	1Ze+1K+2ao	26.091p	24.087p
16/25-1	02.06.1745	MK	Tuzla	1Z+1E+4K	853g	793,5g
16/31-1	07.06.1745	ME	Ku. Maraka k.	1Ze+5E+2K	11.6455a	104.600a
16/34-1	19.06.1745	MK	O. Denya k.	Z+ 1ao	130.503p	122.503p
16/43-1	06.07.1745	ME	Lefkoşa	byt	19.852p	12.906p
16/55-1	26.07.1745	ME	L. Ömeriye m.	1Ze+1E+1K	41.621p	23.317p
16/62-1	18.08.1745	ME	M. Arçoz k.	2ek+2kk	1.203g	1.123g
16/79-1	23.11.1745	ME	L. Ömeriye m.	1Ze+2E+2K	45.685p	39.965p
16/81-2	09.10.1745	ME	T. Sartere m.	1Ze+3E+2K	22.945p	15.745p
16/94-1	20.10.1745	ME	L. Ömeriye m.	1Ze+2E+h	15.805p	10.528p
16/95-1	02.11.1745	ME	L. Ömeriye m.	1Ze+1K+ko	4.827,5g	4.530g
16/98-1	02.11.1745	MK	L. Cami-i Cedid m.	Z+1K+an+kk+ek	12.785p	10.330p
16/101-2	15.11.1745	MK	L. Aya Sofya m.	Z+an+2ek+kk	58.387p	51.487p
16/114-4	18.05.1747	MK	L. Karamanî-zâde m.	Z+an+ek	313g	297g
16/115-1	15.05.1747	ME	G. Labta k.	1Ze+2E	10.770p	7.930p
16/116-4	24.04.1747	MK	L. Aya Sofya m.	Z+1E+3K+an+ba	6.830p	6.590p
16/117-2	04.06.1747	MK	L. Ömeriye m.	Z+3E+1K+an+ba	13.000p	12.340p
16/120-2	30.06.1747	ME	L. Korkud Efendi m.	1Ze+1E+1K	144.440p	128.020p
16/123-1	1747	ME	Lefkoşa	1Ze+2ek	14.997,5g	12.744,5g
16/125-1	19.08.1745	Bp	Lefkoşa	byt	315.738p	300.000p
16/138-1	23.02.1745	ME	L. Aya Sofya m.	2Ze+4E+2K	54.100p	9.428p
16/142-1	02.02.1746	ME	L. Han-ı Komari	1Ze+ek	23.861p	15.604p
16/194-2	22.05.1750	St	L. Baş m.	1Ze+2E+4K+an	650.000p	648.913p
16/213-1	1750	ME	Lefkoşa	1Ze+1E+1K	3.694g	3.313g
17/14-1	03.02.1745	ME	Lefkoşa	byt	38.020p	28.580p
17/19-1	02.11.1745	MK	L. Abdi Çavuş m.	Z+2K+ba	608g	582g 10r
17/61-2	10.11.1746	MK	L. Abdi Çavuş m.	byt	38.195p	30.056p
18/19-1	22.03.1757	ME	L. Tahtakale m.	2Ze+1E+1K	13701p	10351p
18/20-1	10.08.1758	MK	L. Camii Cedid m.	Z+2E+1K+ba+an	28994p	26554p
18/23-4	30.01.1758	ME	O. Denya k.	1Ze+3E+2K	28614p	24834p
18/24-2	07.02.1758	MK	L. Debbaghane m.	Z+ba+an+2E	42865p	38985p
18/25-2	08.04.1758	MK	L. Karababa m.	1Z+1E	2479p	2253p
18/34-3	12.10.1759	ME	L. Tophane m.	an+1Ze+h	11250p	8850p
18/40-3	24.05.1762	ME	L. Camii Cedid m.	1Ze+3E	110949p	101929p
18/51-3	14.02.1762	MK	L. Debbaghane m.	Z+3E	5923k	4967k
18/56-4	04.10.1764	ME	L. Aya Sofya m.	byt	21325p	1363p
18/58-1	01.08.1763	MK	L. İbrahim Paşa m.	Z+2am	8610p	
18/60-1	22.10.1763	ME	L. Aya Sofya m.	1Ze+1E	101607p	89747p
18/64-2	08.08.1766	MK	L. İbrahim Paşa m.	byt	1002p	336p
18/66-1	11.04.1764	MK	L. Kızılküle m.	Z+an+1E	22846p	21279p

18/70-2	01.12.1764	GME	Mesarya	byt	6920p	
18/71-1	03.12.1764	MK	L.Mahmutpaşa m.	Z+byt	12792p	5528p ¹⁷²
18/81-2	16.08.1766	ME	G. Kalesi	byt ¹⁷³		
18/92-1	02.05.1784	ME	Lefkoşa	byt+ve	191.306p	51.880p
18/94-3	22.08.1784	ME	Lefkoşa	byt	35205p	20957p
18/95-1	22.08.1784	ME	Lefkoşa	byt	2050p	1310p
18/97-2	08.10.1784	ME	L. Debbaghane m.	1Ze+1E	24541p	3411p
18/99-4	16.09.1784	ME	L.	byt	6592p	
18/100-1	20.12.1783	ME	L. Debbaghane m.	1Ze+byt	248.004p	143.381p
18/107-1	12.01.1770	MK	L. Karamanizade m.	Z+an+1E+1K	43.361p	40.601p
18/108-1	01.10.1782	MK	L. Arap Ahmet Paşa m.	1ek	386.694p	31.3814p
18/113-1	31.12.1782	MK	Lefkoşa	byt	1232g	701g
18/116-1	22.05.1783	GME	L. Han-ı Cedid	1Ze+byt	24.332p	15.778p
18/116-2	01.06.1783	ME	L. İbrahim Paşa m.	1Ze+byt	2199p	1387p
18/117-1	14.06.1783	ME	H. Marona k.	1ek	13.630p	12.425p
18/121-1	08.08.1783	ME	B. Ahtime ka.	1Ze+byt	40.067p	14.131p
18/122-1	23.09.1783	ME	M. Vadili k	byt	243g	210g
18/122-2	01.11.1783	GME ¹⁷⁴	L. Han-ı Cedid	byt	1457p	699p ¹⁷⁵
18/123-1	14.12.1783	MK	L. Debbaghane m.	1Ze+byt	22.110p	18697p ¹⁷⁶
19/8-1.	20.09.1766	ME	L. Mahmut Paşa m	1Ze+2K+an+1ek	5008p	4467p
19/10-1	11.09.1766	ME	Leymosun	1ek	37617	7100p
19/19-1	02.10.1766	ME	Cıkkı Manastırı	mi	9170p	4467p
19/30-2	06.01.1767	MK ¹⁷⁷	L. Ömeriye m	byt	1710p	940p
19/30-3	18.01.1767	MK	L. Arap Ahmet Paşa m.	byt	1485p	639p
19/33-1	28.03.1767	MK	L. Abdi Çavuş m.	Z+an+1E+1K	243.196	17.033p
19/45-1	25.10.1767	GME ¹⁷⁸	L. Nevbethane m.	1Ze+2K1E	266.826p	96186p
19/47-1	15.11.1767	ME	L. Kızılkule m.	byt	1380p	930p
19/50-1	27.12.1767	MK	L. Debbaghane m.	1E+2K	18.000p	13784p
19/50-2	27.12.1767	ME	M. Meluşa k.	1Ze+1E+4K	8800p	7760p
19/53-1	14.01.1768	ME	M. Haritmi k.	byt	429p	71p
19/53-2	19.01.1768	MK	L. Camii Cedid m.	Z+1E+1K	14538p	12.078p
19/54-1	21.12.1767	ME	L. Aya Sofya m.	1Ze+5K+1kk		
19/56-1	30.11.1767	ME	L. Kızıl Kule m.	1Ze+1E	7982p	6224p
19/57-1	04.09.1767	ME	G. Lapta k.	1K		
19/57-1	14.09.1767	MK	L. Tahtalkale m	2K+2E	4640p	3720p
19/71-1	28.04.1766	ME	B. Ahtema ka	2Ze+1E+1K	6213g 35p	5843g ^{35p}
19/73-1	27.08.1768	MK	L. Arap Ahmet Paşa m	Z+1eto	3639p	2359p
19/74-1	02.10.1768	ME	L. Kızıl Kule m.	1Ze+1E+an	880p	

172 Kâtip kalan parayı 1000p eksik olarak 4528 yazmıştır.

173 Girne kalesi dizdan olan Halil devlete isyan ettiği için idam edilmiş ve mallarına devlet tarafından el konulmuştur.

174 Ermeni Kavukçu Haço veled-i Bogos.

175 Terekeden alınan 144p resm-i hazret-i Vali ve 30p nezaret-i vali ücretleri de beytülmale aktarılan paraya eklenerek beytülmale aktarılan para 873p olmuştur.

176 Terekeden alınan masraflar içerisinde yer alan 1104p resm-i hazret-i Vali ve 200p nezaret-i vali ücretleri de beytülmale aktarılan para eklenmiştir.

177 Mühtedi Ayşe Hatun.

178 Ermeni Kavukçu.

19/74-1	02.10.1768	MK	L. Kızıl Kule m.	an+ba+1E	21200p	
19/74-1	02.10.1768	ME	L. Kızıl Kule m.	2N+1D	18090p	7984p
19/80-2	17.09.1768	ME	L. Mahmut Paşa m.	1Ze+an+1K	3832p	3025p
19/94-1	16.11.1768	MK	L. Cami-i Cedid m	an+1E	5312p	3802p
19/95-3	19.11.1768	ME	L. medrese-i atik	byt	7942p	5366p
19/97-1	21.11.1768	ME	L. İbrahim Paşa m.	1Ze	7298g	
19/99-3	25.11.1768	ME	L. Tahtelkale m.	1Ze+1kk+2K	7967p	6903p
19/101-2	30.11.1768	MK	L. İbrahim Paşa m.	Z+an+2E+1K	7488p	6716p
19/103-1	03.12.1768	MK	L. Arap Ahmet Paşa m	ba+an+2E+1K	21.280p	18880p
19/104-2	04.12.1768	MK	L. Arap Ahmet Paşa m	Z+1E+3K	3092p	2742p
19/106-1	15.12.1768	MK	L. İbrahim Paşa m.	Z+1E	12084p	11080p
19/107-3	06.12.1768	ME	L. Cami-i Cedid m	2Ze+2E+1K	16.118p	7265p
19/109-1	02.01.1769	MK	L. Ayasofya m.	Z+an+ba+3K	4130p	3760p
19/190-3	13.01.1769	ME	Tuzla	1Ze+3E+2K	13560p	4551p
19/113-3	19.01.1769	ME	L. Nevbethane m.	1Ze+2E+2K	38.636p	35676p
19/118-1	25.03.1769	MK	L. Ebu Kavuk m	Z+an+2K	29141p	27541p
19/118-2	30.04.1769	ME	L. Komarizade Hanı	byt	2528p	1414p
19/121-3	18.06.1769	ME	L. Cami-i Cedid m.	byt	8906p	4223p
19/129-1	10.08.1769	MK	L. Ayasofya m.	Z+ni+1E	5710p	5390p
19/132-2	02.10.1769	ME	L. Mahmut Paşa m.	1 Ze+byt	4706p	2731p
19/135-1	09.10.1769	ME	G. Plase k.	byt+al	3699p	2480p
19/139-1	09.11.1769	MK	L. İbrahim Paşa m.	Z+2E+1K	23914p	21222p
20/1-1	25.02.1770	MK	L. Debbaghane m.	1K+1E(1cto+1kto)	502g	457g
20/1-3	25.02.1770	ME	G. Kazafana k.	1Ze+1E+1K	35.617p	30.617p
20/3-1	1770	MK	Lefkoşa	Z+ba+2K	190g13p	178g12p
20/4-1	17.03.1770	ME	L. Ömeriye m.	1Ze+2E+1K	15343p	8983p
20/5-1	11.05.1770	ME	L. Karamanizade m.	2Ze+3E	56200p	47161p
20/6-2	16.05.1770	ME	L. Arap Ahmet Paşa m.	1Ze+1ek+1K	5618p	- ¹⁷⁹
20/7-1	16.05.1770	ME	L. Mahmud Paşa m.	1Ze+1E+2K	77739p	501p
20/10-3	01.07.1770	MK	L. Ömeriye m.	Z+an+2E+1K	208.806p	165.756p
20/11-2	02.10.1770	ME	L. Camii Cedid	1Ze+an+1E+1K	8707p ¹⁸⁰	
20/12-3	11.11.1770	MK	L. Ömeriye m.	Z+1kk+1K	3552p	3229p
20/13-1	11.11.1770	MK	L. Camii Cedid	Z+an+2K	13.315p	4445p
20/16-1	1770	ME	Kıbrıs	byt	158.812p	155.612p
20/18-45	30.04.1770	MK	L. Ebu Kavuk Paşa m.	Z+an+1E+2K	255.505p	236.851p
20/19-2	03.07.1770	ME	L. Arap Ahmet Paşa m	1Ze+1K+1E+h	76.813p	24.085p
20/21-2	12.07.1770	MK	L. İbrahim Paşa m.	an+2E+1K	2611p	2011p
20/25-1	18.07.1770	ME+MK	L. Camii Cedid m.	byt	26.736p	16.282p
20/25-2	30.07.1770	MK	H.Poli Çiftliği	Z+3kk	435,5g	410,5g
20/27-1	17.06.1770	ME	Lef. Filaso k.	2Ze+3E+1K	101.260p	67.840p
20/31-2	23.09.1770	ME	L. Han-ı Cedid	mi	28.612p	24772p
20/32-1	14.10.1770	MK	L. Tahtelkale m.	2K+3er	10.578p	8.885p
20/33-1	20.10.1770	ME	G. Larnaka k.	1Ze+an+3E+1K	10.000p	8.020p
20/33-3	25.10.1770	ME	Lefkoşa	al	2215p ¹⁸¹	
20/34-1	02.03.1771	ME	L. Debbaghane m.	2Ze+1K+1E	208.806p	

179 Terekenin tamamı masraflara ve borçlulara ödendi.

180 Terekenin tamamı masraflara ve borçlulara ödendi.

181 Kıbrıs muhassılı tüfekçilerinden iken hayatını kaybeden Kayserili Hacı Mustafa bin Abdullah'ın terekesinin tamamı masraf ve borçlara verildi.

20/35-4	24.11.1770	ME	L.Cami-i Cedid m.	1Ze+an+1E+1K+h	122.855p	101.833p
20/44-1	13.05.1771	ME	L.Karamanizade m.	1Ze+1E+1K+h	33.332p	27.412p
20/45-4	19.08.1771	MK	D.Aya Yorgi k	Z+an+1E	11.687p	9747p
20/52-2	03.07.1771	ME	L. Aya Sofya m.	an+1E	823.480p	781.480p
20/58-2	13.11.1771	ME	L.Cami-i Cedid m.	1Ze+1e+1K	2125p	1100p
20/58-3	17.11.1771	MK	L.Debbaghane m.	Z+3E	7000p	6520p
20/62-2	26.01.1772	ME	L.Kızıl Kule m.	1Ze+1E+1K	5619p	3324p
20/67-3	29.02.1772	ME	L.Mahmut Paşa m.	1Ze+an+2E	45.170p	36.940p
20/68-2	05.02.1772	ME	L. Ayasofya m.	1Ze+h+3ek	58.323p	48.923p
20/70-4	01.10.1771	MK	L. Ömeriye m.	Z+ba+an+1E+1K	12.356p	11136p
20/137-2	25.02.1779	MK	L.Arap Ahmet Paşa m.	Z+1ek	4313p	3863p
20/159-3	11.04.1782	ME	T.Han-ı Cedid	byt	96.347p	74.025p
20/163-3	12.05.1785	ME	Lefkoşa	byt	840p	644p
20/164-2	15.09.1782	ME	Kıbrıs	byt	1189,5g	660g30p
20/166-1	10.10.1782	ME	L.Han-ı Komari	byt	4530p	3243p
21/10-1	02.02.1784	ME	Lefkoşa	mi+byt	191.306p	51.880p
21/11-1	22.08.1784	ME	Lefkoşa	byt	35.205p	18.557p
21/12-1	22.08.1784	ME	Lefkoşa	byt	2050p	1310p
21/12-3	16.09.1784	ME	Lefkoşa	byt	6592p	3788p
21/16-1	16.09.1784	ME	L. Aziz Efendi Tekke	1Ze+byt	1066p	664p
21/17-1	10.10.1784	ME	Leymesun	1Ze+byt	43215p	9555p
21/18-1	09.11.1784	ME	Leymesun	byt	1027p	493p
21/18-2	11.1784	ME	Ma. Kalebent	1E	4307p	3507p
21/19-1	11.1784	ME	G. Lapta k.	1Ze+3E+1K	49.060p ¹⁸²	
21/20-3	21.11.1784	ME	H. Poli k.	1Ze+byt	8640p	5160p
21/21-2	10.04.1776	ME	Lefkoşa sürgünde	byt	13.584p	9912p
21/21-3	14.01.1785	ME	P. Koloş çiftliği	1Ze+ve	6306,5g	2844,5g
21/24-2	09.01.1785	ME	L. Ömeriye m.	1Ze+1E+2K+ve	143.666p	82.256p
21/26-1	13.03.1785	ME	Ka. Galatya k.	2Ze+2E+2K	700g	597,5g
21/26-2	10.02.1785	ME	L. Mertek Pazarı	byt	1790p	912p
21/31-1	19.08.1785	GME	Mağusa kalesi sürgün	mi	5595p	1495p
21/31-2	19.08.1785	ME	Mağusa kalesi sürgün	mi	11.165p	6425p
21/31-3	19.08.1785	GME	Mağusa kalesi sürgün	mi	4682p	3187p
21/33-2	24.09.1785	GME	Mağusa	byt	4507p	323p
21/35-3	28.12.1785	ME	Lefkoşa	byt	20.884p	14.524p
21/36-1	10.12.1785	GME	L. Dikomo k.	1Ze+byt	13.600p	8358p
21/37-3	13.01.1786	ME	L. Ayasofya m.	2am+1ek	31087p	16956p
21/38-1	22.01.1786	ME	L. Ömeriye m.	1Ze+1E+2K	12.016p	9623p
21/40-1	26.01.1786	ME	L.Ömeriye m.	1Ze+2K	8214p	5769p
21/40-2	24.01.1786	ME	L.Tophane m.	1Ze+h+1K	32.670p	4990p
21/43-2	25.02.1786	MK	Lefkoşa	Z+byt	13.627p	8711p
21/44-1	04.02.1786	MK	Lefkoşa	Z+byt	1255g	690g
21/52-3	02.09.1786	ME	Tuzla iskele	2Ek	33.159p	21.589p
21/53-2	06.1786	ME	Tuzla iskele	1Ze+byt	2466p	1505p
21/62-3	19.11.1786	ME	Lefkoşa	ha	1.197.949p ¹⁸³	
21/66-4	04.02.1787	ME	Gı. Siliko k.	byt+al	9220p	6312p
21/75-1	23.03.1787	ME	L. Debbaghane m.	1Ze+2K+h	37.204p	20.848p
21/75-2	04.04.1787	ME	L.Han-ı Cedid	byt	57.780p	24.605p

182 Masraflar çıktıktan sonra mirasın tamamı borçlulara paylaştırılmıştır.

183 Kıbrıs eski Muhassıl olan el-Hac Abdülbaki Ağa'nın tereke kaydı.

21/88-2	25.09.1787	ME	T. Han-ı cedid	byt	4073p	2577p
21/90-1	08.11.1787	MK	L. Cami-i Cedid	Z+2K+2kk	13.260p	3963p
21/91-1	08.12.1787	ME	L. Korkudedefendi m.	1Ze+2E	82.195p	69.095p
21/94-2	14.01.1788	ME	L. Ayasofya-ı kebir Camii	byt	74.402p	49.557p
21/103-2	11.05.1788	ME	Lefkoşa	mi	63.215p	58.505p
21/110-1	08.09.1788	GME	D. Kızılbaş k.	1Ze+5E+1K	251,5g5p	232,5g
21/111-2	09.12.1788	ME	Piskopu	byt	2624p	1613p
21/111-3	08.12.1788	GME	Lefkoşa	byt	656p	373p
21/123-3	25.09.1789	ME	P. Koloş çiftliği	1Ze+1E+1K		
21/127-2	01.12.1789	MK	L. Mahmutpaşa m.	1E	1508g	
21/172-2	22.09.1770	ME	Lefkoşa	byt	7733p	4062p
21/190-1	23.08.1791	MK	L. Ayasofya m	Z	14.960p	14.480p
21/195-2	22.12.1791	MK	L. Cami-i Cedid m.	byt	2722p	2269p
21/196-2	25.11.1791	ME	L. Ayasofya m.	al	107.000g	86.440g
21/203-1	22.04.1792	ME	Leymesun	byt	10.320g	5200g
21/210-1	30.05.1792	ME	Leymesun	byt	15.240g	3301g
21/217-1	1792	ME	Lefkoşa	ha		
21/301-3	03.08.1795	ME	Lefkoşa	byt	26.395p	23.955p
21/303-1	04.09.1795	ME	Baf	al	13.237g	8.322g
21/309-1	31.09.1795	ME	Lefkoşa	mi	13.140p	11.475p
21/310-1	28.07.1795	ME	Lefkoşa	2Ze+4E+1K	34.250g	23.860g
21/320-1	16.03.1796	ME	Lefkoşa	ha ¹⁸⁴	115.803g	115.700g
22/3-2	11.10.1798	ME	L. Sarayönü m.	byt	2591p	1042p
22/4-1	02.09.1798	ME	L. Han-ı atik	1Ze+1ek	53338p	30247p
22/10-1	08.10.1798	ME	Lefkoşa	ve	12479p	6707p
22/27-1	14.11.1798	ME	Lefkoşa	ve	9003p	7427p
22/27-2	21.10.1798	ME	Lefkoşa	ve	1019p	984p
22/55-1	03.09.1799	ME	Kıbrıs	1E	1550g20p	
22/72-1	02.09.1799	ME	Tuzla	byt	34149p	31154p

*Acem el-Hac Mustafa mahallesi

Tablo IV, 18. Yüzyıl Terekelerindeki Köleler ve Değerleri

Gulam/Cariye	Değeri	Tarih	Kaynak (KŞS)
1 gulam-ı Acem	4.200p	13.01.1727	13/1-1
1 siyah cariye	2.600p	07.11.1730	13/222-1
1 siyah gulam	2.400p	12.11.1729	13/223-2
1 gulam	2.800p	01.03.1742	15/152-1
2 gulam	10.000p	09.09.1743	15/221-1
1 gulam-ı esved	2.400p	25.05.1745	16/16-3
1 gulam-ı esved	4.000p	22.05.1745	16/19-2
1 cariye ve küçük gulam	4.000p	23.11.1745	16/79-1
1 siyah cariye	2.400p	09.10.1745	16/81-2

1 arap	2.000p	20.10.1745	16/94-1
1 gulam ve 1 cariyeye	7.200p	30.06.1747	16/120-2
1 Mısri cariyeye	2.000p	10.11.1746	17/61-2
1 Mısri cariyeye	2000p	10.11.1746	17/61-2
1 siyah cariyeye	3900p	10.08.1758	18/20-1
1 siyah cariyeye	5200p	24.05.1762	18/40-3
1 siyah cariyeye	5600p	22.10.1763	18/60-1
1 koca arap cariyeye maa veled	6800p	20.12.1783	18/100-1
1 arap cariyeye	6000p	20.12.1783	18/100-1
1 arap gulam	4200p	20.12.1783	18/100-1
1 koca arap cariyeye	2400p	14.12.1783	18/123-1
1 nısf siyah cariyeye baha	3200p	14.01.1768	19/53-1
1 siyah arap cariyeye	6000p	28.04.1766	19/71-1
1 sagir arap köle	3200p	28.04.1766	19/71-1
1 arap cariyeye	4.000p	09.11.1769	19/139-1
1 arap cariyeye	7.200p	03.07.1770	20/19-2
1 arap gulam	4.000p	02.03.1771	20/34-1
1 siyah cariyeye	4.400p	13.05.1771	20/44-1
1 Gürcü cariyeye	6.000p	03.07.1771	20/52-2
1 beyaz gulam	8.000p	11.04.1782	20/159-3
1 siyah cariyeye	8.000p	10.10.1784	21/17-1
1 arap köle	7.000p	10.10.1784	21/17-1
1 arap	4.000p	14.01.1785	21/21-3
1 arap cariyeye	12.000p	25.09.1789	21/123-3
1 arap	6.000p	25.09.1789	21/123-3
2 arap cariyeye	14.000p	1792	21/217-1
4 arap	8.000p	1792	21/217-1
2 arap	5.200p	1792	21/217-1

